

YAKIN ÇEVREDEDEN UZAK ÇEVREYE: RUSYA'NIN BÜYÜK GÜÇ POLİTİKASINDA SURİYE'NİN ÖNEMİ

Güner ÖZKAN*

ÖZ

Çalışma, içerik analizine dayanan nitel araştırma yöntemini kullanarak, Rusya'nın büyük güç politikası içinde yakın çevresi ile uzak çevresi arasındaki sıkı ilişkiyi Suriye örneği üzerinden açıklamayı amaçlamaktadır. Uluslararası ilişkiler ve bölge çalışmalarına ek olarak çalışma, şimdiye kadar Rusya'nın sürekli dinamik gelişmelerin yaşandığı yakın çevre ve Suriye politikaları üzerine yazılmış stratejik çalışmalar literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışma, Rusya'nın yakın çevresindeki konumunu güçlü biçimde devam ettirebilmek için, uzak çevre olarak Suriye'de uluslararası terörizme karşı ön alıcı (preventive war) müdahale anlayışını kullanarak, gerçekte büyük güç politikasını desteklemeye yönelik ön açıcı (permissive war) bir karışma içinde olduğu iddiasında bulunmaktadır. Çalışma amaçları ve iddiaları çerçevesinde öncelikli olarak Rusya'nın yakın çevresinde büyük güç politikasını destekler nitelikte olan Rus dış politikası ve pratik politikalarını analiz edecektir. Çalışma, Rusya'nın genel olarak Ortadoğu'ya yönelik bakışını ve aynı bölgede özellikle Sovyetler Birliği döneminde oynadığı önemli rolü bugüne etkisi dolayısıyla inceleme konusu yapacaktır. Yakın çevre deneyimi ve geçmiş Ortadoğu bölgesi üzerindeki etkilerinin birikimi olarak Rusya'nın Suriye'de en önemli aktöre dönüşmesi ve bu süreçte izlediği politikaların büyük güç iddiasına nasıl katkı sağladığı veya sağlayabileceği çalışmanın son konusunu oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Büyük Güç, Yakın Çevre, Ortadoğu, Suriye

FROM NEAR ABROAD TO FAR ABROAD: IMPORTANCE OF SYRIA IN THE GREAT POWER POLITICS OF RUSSIA

ABSTRACT

The study aims to delve into the close link between Russia's near abroad and far abroad in its great power politics, with a specific reference to the case of Syria, by using the method of qualitative content analysis. Alongside contributing to the academic works in the areas of international relations and regional studies, the article intends to add on the efforts that have been hitherto made about Russia's policies in the very dynamic areas of near abroad, the Middle East and Syria in the area of strategic studies. In line with these objectives, the study argues that, under the guise of the fight against international terrorism in the form of preventive war, Russia has, in reality, pursued a policy of permissive war in Syrian theatre to back its great power status and further strengthen its position in the near abroad. To prove its argument, thus, the work first analyses the Russian foreign policy and practices in the near abroad. The study then explains how Russia has seen the Middle East in general in a historical perspective, with a specific stress on the important role that the Soviet Union had played in the region. The article finally covers how Russia in Syria has become the most important actor, a position

* Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, gunerozkan@erciyes.edu.tr. ORCID: 0000-0003-1931-5910

aggregated from the experiences earned in the near abroad and the Middle East from the past, that has contributed to the current, and could generate future opportunities for, Russian claims of being a great power.

Key Words: *Russia, Great Power, Near Abroad, Middle East, Syria*

GİRİŞ

Rusya yaklaşık geçmiş üç asır boyunca her dönemin diğer büyük güçleri tarafından büyük bir güç olarak muhatap alınmıştır. Büyük güç konumunu savaş kazanma ve hatta güçlü olan veya görünen devletlere karşı savaşı kazanmanın belirlediği düşünülürse, Rusya bu dönem içinde girdiği savaşların çoğunu kazanmıştır. Rusya 1853-1856 Kırım Savaşı'nda ve 1905 Japonya ile yaptığı savaşları kaybetmiş, hatta Napolyon ordularına karşı 1812'de ve İkinci Dünya Savaşı sırasında da Hitler liderliğindeki Alman ordusuna karşı var olmak ile yok olmak arasında kalacak duruma da düşmüştür. Ancak bütün bu savaşların sonunda Rusya, Sovyet formunda Doğu Avrupa'dan Pasifik Okyanusuna, Kuzeyde buzullardan Güneyde Karadeniz, İran ve Çin sınırına kadar uzanan 22.4 milyon km karelik coğrafi hacmi ile kıtasal bir ülke halini almıştır. Rusya için her zaman, Napolyon ve Alman ordularını yenilgiye uğratmasının da gösterdiği gibi, coğrafi büyüklüğü en büyük silahı olmuştur. Dolayısıyla Rusya, Sovyetler Birliği'nden devraldığı nükleer ve konvansiyonel silahlar bir yana, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren coğrafi olarak büyüklüğü nedeniyle kıtasal bir ülke olarak her halükârda büyük ve dikkate alınması gereken bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 17 milyon km kare ile hala dünyanın en büyük toprak alanına sahiptir. Bu büyüklüğe ve süper güç konumunda olan Sovyet kitle imha ve konvansiyonel silahlarını devralan bir devlet olarak Rusya'nın hala süper veya büyük güç iddiasında bulunması şaşırtıcı değildir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri sıfatıyla veya Sovyetler Birliği Devlet Başkanı konumunda olan Mihail Gorbaçov'un 1986'da devleti içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak için hayata geçirmeye çalıştığı Açıklık (Glasnost) ve Yeniden Yapılanma (Perestroyka) politikaları Rusya'nın Batıya benzeme çabasından başka bir şey değildi. Batıya, yani rakiplerine benzeyerek devleti tekrar bir bütün olarak ayağa kaldırmak ve Batılı rakipleri ile rekabete devam etme amacı taşıyan Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına engel olamamıştır. Sovyetler Birliği dağılsa bile, dağılma sonrası coğrafi büyüklüğü, geriye kalan Sovyet silahları, doğal kaynakları ve insan kapasitesiyle daha güçlü bir Rusya'yı hayal eden yeni bir Rusya taraftarları Komünist Sovyet devletini kendi elleriyle sonlandırmışlardır. Gorbaçov'a meydan okuyarak Sovyetler Birliği'nin dağılmasına yol açan veya hızlandıran Rus

Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti için yeni oluşturulan Başkanlık makamında oturan Boris Yeltsin Rusya'nın büyük güç konumunu tekrar bütün dünyaya duyurmak konusunda geç kalmamıştır. Yeltsin başkanlığında yeni Rusya, Batı ile birlikte büyük güç olamayacaklarını daha bağımsızlığın başında 1991-1992'de anlaması ile birlikte Avro-Atlantik bölgesi ile iş birliği yaklaşımını terkederek içini Batı ile rekabet anlayışının doldurduğu Avrasyacı bir yaklaşımı benimsemiştir. Rusya'nın bu Avrasyacı yaklaşımı kendi güç konumunu simgeler nitelikte yakın çevre söylemi çerçevesinde daha 1992'de başlamış ve resmi olarak da 1993'de kabul edilen Askeri ve Dış Politika Konseptlerinde yerini almıştır (Foreign Policy Conception of The Russian Federation, 1993; Radin ve Rich, 2017).

Diğer büyük güçler ile rekabeti öngören Yakın Çevre Doktrini ile Rusya, kısmen Baltık devletlerini de içerecek şekilde kendi sınırlarını çevreleyen eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, tarihsel birliktelik ve oralarda yaşayan Rus azınlıklarının varlığı gerekçesiyle, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ileri sürerek, bu coğrafyada her alanda diğer büyük ve bölgesel güçlerin etkilerini ve çıkarlarını artırma çabalarını kendisine karşı yapılmış davranışlar olarak görmüştür. Rusya özellikle 1992-1993 döneminde yakın çevre içinde devam eden Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester çatışmalarına müdahil olarak dış ve güvenlik konseptlerinde verdiği mesajı pratiğe dökmüştür. Bunu yaparken Rusya, artık Rusya'yı kendilerine merkez almak konusunda istekli olmayan yeni bağımsız devletleri ya sorunlarına iktidarları zayıflatıcı yönde müdahil olarak ya da yeni sorunlar çıkararak kendisine bağımlı kılmaya çalışmıştır. Rusya'nın izlemiş olduğu bu tür politikaların ilk örnekleri olarak 1990'ların başında Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova'daki etnik temelli çatışmalara ayrılıkçılar lehinde müdahil olması verilirse, bunun en son benzer örneğine de 2014'de Ukrayna'nın doğusunda Rusça konuşan azınlığı Kiev aleyhine kışkırtması ve Kırım'ı ilhak etmesi gösterilebilir.

Rusya'nın yakın çevresinde hem 2008'de Gürcistan ile girdiği savaş, hem de 2014'de Ukrayna'da Rusça konuşan azınlığı kışkırtarak en sonunda Kırım'ı ilhak etmesi Moskova'nın büyük güç statüsünü korumaya yönelik attığı adımlar olarak değerlendirilebilir. Bu sonuç Rusya'nın hem Gürcistan hem de Ukrayna'ya gerçek anlamda ne için müdahale ettiği sorusunun cevabında yatmaktadır. Bu sorunun cevabı ise Rusya'nın kendi sınırlarına komşu ve yakın çevresi içinde bulunun devletlerin, Moskova'nın büyük güç rekabetinde her zaman kendisine rakip olarak gördüğü ABD kontrolündeki NATO'ya ve daha uzun vadede de Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliklerini önlemek istemesinde yatmaktadır. Rusya bu müdahalelerle büyük güç yarışında en azından kendi yakın çevresinde sahip olduğu avantajını rakiplerine karşı

koruduğunu düşünmektedir. Yakın çevrenin Avrupa'ya ve NATO sınırlarına komşu olması nedenlerine bağlı olarak Rusya'nın aynı bölgedeki askeri müdahaleleri Batı'ya karşı sistemik bir meydan okumayı işaret etmektedir. Rusya, Soğuk Savaş'ın "kaybedeni"nin halefi olarak başladığı yeni dönemde, çok kutuplu dünya düzeni hedefini benimsemiştir (Şimşek Özkan, 2017, s. 286). Bu hedefi benimseyerek ABD karşısındaki meydan okuma ile aslında Rusya, karşısında olan büyük güçleri test etme imkânına sahip olmuştur. Rusya'nın yakın çevrede Kırım'ı ilhak ettikten sonra Suriye'ye asker göndermesi ile, Moskova'nın bu testten başarılı çıktığını ve Suriye'ye müdahalede bulunarak da bölgesel güç konumundan tekrar kendisini büyük güç konumuna taşıma kararlılığından sapmadığını savunmak yanlış olmayacaktır.

Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ilk defa yakın çevre olarak tanımladığı eski Sovyetler Birliği coğrafyasından çıkarak, adeta Soğuk Savaş döneminde süper güç iddiası çerçevesinde girdiği askeri angajmanlara benzer biçimde, hiç de yabancı olmadığı, Suriye'ye 30 Eylül 2015'de Esad'ın çağrısıyla asker göndererek, bu ülkedeki iç çatışmalara taraf olmuştur (Şimşek Özkan, 2019, s. 638). Rusya'nın, Suriye'deki askeri faaliyetleri terörist olarak tanımladığı Daeş'e yönelik silahlı mücadeleden çok daha fazla, Beşar Esad rejimini iktidarda tutmayı ve Batı ittifakını aynı ülke üzerinden zayıflatmayı içeren jeopolitik amaçları hayata geçirmeyi hedeflediği görülmektedir. Rusya'dan ve eski Sovyet cumhuriyetlerinden Suriye'ye giderek Daeş saflarında çatışmalara katılanların kendisi için oluşturduğu güvenlik tehditlerini ve Esad rejiminin davetini ileri sürerek bu ülkeye geldiğini ifade eden Kremlin, zeminde daha karmaşık ve stratejik bir yol takip etmektedir. Daeş yerine, Esad rejimine karşı kurulan silahlı muhalefet güçlerine karşı askeri güç kullanan Rusya, Suriye'de karşı safta yer almasına rağmen NATO üyesi Türkiye'nin çeşitli etki alanları kurmasına izin vermiştir. Rusya bunu yaparken Türkiye'nin ABD ve AB ile bozulan ilişkilerini dikkatle takip etmiş, hatta yine bir NATO üyesi olan Türkiye'ye stratejik nitelikte savunma silahı satabilmiştir. Suriye kaynaklı mülteciler sorununun AB içinde ortaya çıkardığı ayrışmayı da dikkatli okuyan Rusya, bunu Batı karşısında büyük güç konumunu uzun vadede güçlendirecek biçimde kullanmaya devam etmektedir.

Rusya'nın yakın çevre, Ortadoğu veya Suriye'ye yönelik dış politikası konularında çok sayıda akademik nitelikte çalışma mevcuttur. Ancak bu çalışmalar Rusya'nın yakın çevresi ile uzak çevresi (Ortadoğu/Suriye) arasındaki politikalarını içermekte, iki çevre arasında bu çalışmada iddia edilen doğrudan ilişki bağına, genel Ortadoğu politikası kapsamında sınırlı biçimde yer vermektedirler (Larsen, 2014; Stronski ve Sokolsky 2017; Popescu ve Secieru,

2018; Kuzio ve D'anieri, 2018). Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, içerik analizine dayanan nitel araştırma yöntemini kullanarak, Rusya'nın dış politikasında yakın çevresi ile uzak çevresi arasındaki sıkı ilişkiyi Suriye müdahalesi üzerinden açıklamaktır. Buna ek olarak çalışma, şimdiye kadar Rusya'nın sürekli dinamik gelişmelerin yaşandığı yakın çevre ve Suriye politikaları üzerine yazılmış stratejik çalışmalar literatürüne katkı sağlamayı da amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışma, Rusya'nın yakın çevresindeki konumunu güçlü biçimde devam ettirebilmek için, uzak çevre olarak Suriye'de uluslararası teröristlere karşı ön alıcı (preventive war) müdahale anlayışını kullanarak, gerçekte büyük güç politikasını desteklemeye yönelik ön açıcı (permissive war) bir karışma içinde olduğu iddiasında bulunmaktadır. Çalışma amaçları ve iddiaları çerçevesinde ilk olarak Rusya'nın yakın çevresinin Rus dış politikası içindeki yerini analiz edecektir. İkinci olarak çalışma tarihsel bir süreç içinde Rusya'nın genel olarak Ortadoğu'ya yönelik dış politikasının izleri konusunu ele alacaktır. Çalışma üçüncü olarak Rusya'nın dış politikasında uzak çevre olarak Suriye konusunu inceleyecektir. Sonuç kısmı bulguların özetlenmesini içerecektir.

1. YAKIN ÇEVRE'NİN RUSYA'NIN BÜYÜK GÜÇ POLİTİKASINDAKİ YERİ

Sovyetler Birliği'nin dağılmasına rağmen Rusya, eski Sovyet askeri, ekonomik ve diplomatik mirası üzerinde büyük güç konumunu hem kendi toplumu hem dış dünyanın zihninde sürdürmeye devam etmiştir. Rusya'nın büyük güç konumunu sürdürmesi, devletin askeri ve daha fazla öne çıkan yeni tehditlere karşı, ABD'nin olduğu gibi, güvensizlik duymadığı anlamına gelmemektedir. Aksine Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına izin vererek, kendisiyle yeni bağımsız ülkeler arasında çok sayıda güvenlik riski barındıran yeni bir siyasi coğrafyanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. 1990'lardan 2015'de Suriye müdahalesine kadar Rusya yakın çevresine güvenlik sağlama gerekçesiyle müdahil olmuş, bu süreç içinde 'arabuluculuk' çabalarından doğrudan askeri müdahaleye dek varan dış ve güvenlik politikası davranışları üretmiştir. Bu coğrafyada yaşanan değişimler karşısında elde ettiği başarı sayesinde de Suriye'ye müdahale etme gücü ve kararlılığını kendisinde görmüştür.

Rusya'ya 1990'ların daha başından itibaren hem bölgesel hem büyük güçler hem de ABD gibi süper güç konumunda olan aktörler tarafından büyük önem atfedilmiştir. Rusya'yı hala büyük güçler nezdinde önemli kılan en önemli faktör, bu devletin sayıları binlerle ifade edilen nükleer silahlara sahip olmasından kaynaklanmıştır. Diğer büyük güçler bakımından Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların başka devlet veya devlet dışı aktörlerin eline geçmesi olasılığı önemli bir güvenlik endişesi oluşturmuş, Rusya bu

nükleer silahların tek hamisi olarak görülmüştür. Nükleer silahların yayılması endişesi, Rusya'dan daha zayıf yeni bağımsız ülkeler içinde Sovyet nükleer silahlarına sahip olanlara yönelik de güven boşluğu üretmiştir. Rusya, ABD ve İngiltere'nin garantör oldukları 1994 tarihli Budapeşte Muhtırasını Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan kendi topraklarında konuşlu Sovyet nükleer silahlarını bağımsızlıkları ve toprak bütünlükleri garantisi koşulu karşılığında Rusya'ya devretmişlerdir (Deutsche Welle, 2014). Nükleer silahlar dışında ABD ve AB ülkelerinin Sovyet sonrası coğrafyada geliştirdikleri ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerinde her zaman Rusya'nın ne düşündüğü, Rusya ile geliştirecekleri ilişkilerin kendilerine sağlayacağı faydadan daha önemli olmuştur. Örneğin, daha 1990'ların başında eski Sovyet coğrafyasında devam eden veya ortaya çıkan etnik ve toprak temelli çatışmalarda Rusya'nın başat rolü diğer Büyük Güçler nezdinde kabul görmüştür. Bu anlamda 1990'ların başında Rusya'nın Gürcistan'da farklı etnik bölgeler olan Abhazya, Güney Osetya, Acarya ve Cavaheti'ye, Moldova'da Transdinyester bölgesine asker yerleştirmesi ve Dağlık Karabağ sorununda arabulucu rolüne rağmen Ermenistan'a askeri üs kurması, sınırlarının korunmasını üstlenmesi ve silah yardımıyla bulunması ciddi bir itiraz ile karşılaşmamıştır (Kasım, 2009).

Rusya'nın Büyük Güç konumu, diğer büyük güçlerin yanında, bölgesel güçlerin de kabul ettikleri çeşitli davranışları ile ortaya konmuştur. Bunlar arasında özellikle Türkiye ve İran'ın davranışları dikkat çekici niteliktedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beliren yeni uluslararası ve bölgesel sistem içinde değişen konumunu gören Türkiye, Moskova'nın çıkarlarını daha fazla dikkate alma ihtiyacı içinde olmuştur. Türkiye, örneğin, başka amaçları yanında, Rusya ile iş birliği zemini geliştirebilmek için 1992'de Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü'nün kurulmasına öncülük etmiştir (Kasım, 2009:2005). Dahası, Türkiye, kendisi ile kültürel yakınlığı bulunan Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile stratejik askeri ilişkiler geliştirme konusunda çekimser kalmayı tercih etmiş, Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının Türkiye'ye boru hatlarıyla taşınması hedefini gerçekleştirmek için Rusya ile önce Mavi Akım doğal gaz boru hattı inşasını hayata geçirmek zorunda kalmıştır. Benzer şekilde İran da Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu artan ABD/Batı kaynaklı güvenlik tehdidi karşısında Rusya'nın Büyük Güç statüsünü destekler biçimde Moskova ile ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Şii Mezhebi içerikli de olsa İslami bir rejim ile yönetilen İran'ın Çeçenistan sorununu Rusya'nın iç işi olarak görmesi, ABD kaynaklı artan baskı ve tehditleri dengeleyebilmek için Rusya'dan yüklü miktarda silah satın alması, ilk nükleer enerji santrali projesini (Buşehr) Rusya'ya vermesi gibi birçok örnek bunu göstermektedir.

Rusya'nın dışarıdan büyük güç olarak görülmesinin birçok nedeni olmakla beraber, Moskova'nın yakın çevreye yönelik sergilemiş olduğu güvenlik ve dış politika davranışları asıl belirleyici konumda olmuştur. Bu politikaların başında, daha sonra Rusya'nın Suriye ve daha geniş Orta Doğu politikasının temel gerekçeleri arasında yer alacak olan Çeçenistan sorunu gelmektedir. Rusya'nın daha yeniden yapılanma süreci geçirdiği 1990'larda Çeçenistan sorunu kısa süre içinde bir iç sorun olmanın yanında Rusya bakımından dış güvenlik konusu haline almıştır. Rusya bakımından Çeçenistan sorunu Rusya'nın toprak bütünlüğüne yönelik bir tehdit ve Kuzey Kafkasya'da başka ayrılıkçı silahlı mücadelelere zemin hazırlayacak nitelikte bir sorun olarak gelişmiştir (Souleimanov, 2017). Dahası, Çeçenistan sorununun kısa süre içinde İslami bir silahlı mücadele formuna bürünerek Ortadoğu'daki radikal olarak tanımlanan İslami unsurlardan beslenmesi, içinde 20 milyondan fazla Müslüman nüfusu barındıran Rusya'yı daha fazla endişelendirmiştir. (Souleimanov, 2017). Çeçenistan sorunu ile radikal olarak tanımlanan İslami silahlı güçlerle karşı karşıya gelen Rusya, daha geniş bir coğrafyada tehdit algılamaya başlamıştır. Daha açık bir ifadeyle Moskova 'radikal İslami' unsurların Rusya'nın kendi özel etki alanı olarak gördüğü Müslüman toplumlardan oluşan Güney Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerine sirayet etmesinden endişe duymuştur. Dolayısıyla, 1992-1996 arasında Çeçen ayrılıkçılar ile yaşanan savaş sonrası Çeçenistan'ın özellikle Ortadoğu'nun Arap ülke vatandaşlarından oluşan militan unsurlardan beslenmeye başlaması ve radikal olarak tanımladığı Selefi/Vehhabi İslam formunun giderek Kuzey Kafkasya'da zemin kazanması, Rusya'nın dikkatini daha güçlü biçimde tekrar Orta Doğu'ya çevirmesine yol açmıştır. Rusya, Çeçenistan üzerinden Ortadoğu kaynaklı 'radikal İslam' tehdidini ortadan kaldırma gerekçesiyle 1999 sonunda ikinci Çeçenistan savaşını başlatmış, ancak aynı kaynaktan beslenen 2002'de Moskova'da Tiyatro ve 2004'de Beslan Okul baskınlarını engelleyememiştir (Özkan, 2019, s. 208-213). Rusya'nın Çeçenistan sorunu ile mücadelesinde işlemiş olduğu insan hakları ihlalleri, başta Batı dünyası olmak üzere birçok çevrenin eleştirilerine neden olmuştur. Bu eleştirileri Rusya, ABD'ye yönelik 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırıları neticesinde azaltabilmiştir. Rusya için 11 Eylül terör saldırıları bir fırsat ortaya çıkarmış, Çin dahil diğer büyük güçlerle yeni uluslararası güvenlik ve uluslararası terörizme karşı mücadele konusunda ortak bir ilke veya dil üzerinde uzlaşma imkânı vermiştir (Özkan, 2019, s. 208). Rusya için bu uzlaşma Moskova'nın daha sonra Suriye'ye asker göndermesi ve soruna tam olarak müdahil olması sürecinde en önemli gerekçelerden birisi olacaktır.

Rusya'nın yakın çevresinde bahsedilen güvenlik sorunları aynı bölge üzerinde büyük güç düşüncesini canlı tutma ve sürdürme çabasını içeren jeopolitik mücadelenin de parçası olarak gelişmiştir. Bu jeopolitik mücadele içinde bölgesel güçler olan Türkiye ve İran'ın varlığı, bunların ABD ile ilişkilerinin niteliği, doğal olarak, Rusya için Ortadoğu'nun önemini arttırmıştır. Rusya, başta Çeçenistan sorunu olmak üzere, yakın çevresinde kendi güvenlik, siyasi ve etnik çıkarlarını jeopolitik bir mücadelenin parçası olarak okumuştur. Bu konular üzerinden Batı (ABD ve AB) ve onun Avrasya bölgesindeki müttefiki görülen NATO üyesi Türkiye ile rekabette avantajlı konuma geçmek için yeni dış politika tercihlerine ve pratiklerine öncelik vermiştir. Bu anlayış çerçevesinde Rusya Boris Yeltsin yönetiminde Andrey Kozirev'in Dışişleri Bakanı olduğu 1991 sonu ve 1992 başlarında Atlantik bölgesi ülkeleri ile her türlü ortaklık pozisyonundan her alanda rekabet anlamı taşıyan Avrasyacı dış politika tutumuna yönelmiştir (Marantz, 1997, s. 81-85). Rusya, Avrasyacı dış politika anlayışı çerçevesinde yakın çevresini Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Taşkent Güvenlik Antlaşmaları ile tekrar kendisine bağlamaya çalışmıştır. Aynı Avrasyacı dış politika anlayışı çerçevesinde Rusya, Batı'yı dengeleyebilmek için Çin ile sınır sorunlarını çözerek, 2001'de Şanghay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) dönüşecek olan, Şangay Beşlisi bölgesel iş birliği platformunu 1996'da kurmuştur (Demirtepe ve Erdoğan, 2013, s. 85-93). Kısaca ifade etmek gerekirse Rusya, 1990'larda kendi üzerinde ve yakın çevresinde Batı etkisini sınırlama çabasında olmuş, Orta Doğu'yu İran hariç, büyük ölçüde Batı dünyasına terk etmiştir. Bu durum Rusya'da eski KGB mensubu Vladimir Putin'in Mart 2000'de Devlet başkanı seçilmesi ve uluslararası piyasada enerji (petrol ve doğal gaz) fiyatlarının artışı ile Rusya'nın gelirlerinin artmasına paralel olarak değişmeye başlayacaktır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından Putin iktidarının başına kadar toparlanma sürecine giren Rusya, Ortadoğu'da Soğuk Savaş dönemi ile karşılaştırıldığında çok fazla zemin kaybetmiştir. Ancak, Rusya, önce kendi içinde başlattığı ikinci Çeçenistan savaşını kazandıktan sonra, yakın çevresinde 2003 sonunda Gürcistan, 2004'de Ukrayna ve 2005'de Kırgızistan'da meydana gelen demokrasi iddiası taşıyan, Batı destekli Renkli Devrimleri kendisine tehdit olarak görmüştür. Rusya, Renkli Devrimlerin uzun vadede başarısını engellemek için ilgili ülkelere yönelik yeni siyasi, ideolojik, askeri ve diğer birçok aracı devreye sokmuştur. Bu amaç doğrultusunda, zaten ŞİÖ çerçevesinde Çin ile iş birliği içinde olan Rusya, kendi içindeki demokrasi yanlılarına ve Batı dünyasına mesaj niteliğinde okunan "egemen demokrasi" kavramını 2006 yılında uygulamaya sokmuştur (Mankoff, 2009, s. 76-78). Putin yönetimindeki

Rusya, “egemen demokrasi” kavramıyla Batı’nın demokrasi, özgürlük ve insan hakları gibi kavramları kullanarak egemen devletlerin iç işlerine karışamayacağı, onları bu kavramlarla içerden dönüştüremeyeceği, buna izin vermeyeceği mesajı vermiştir. Rusya’nın Batı karşıtı bu tutumu Ağustos 2008’de Gürcistan’a askeri müdahale ile en somut biçimde pratiğe dökülmüştür. Rusya, Gürcistan’ın yanında olduğu düşünülen ABD ve genel olarak Batı dünyasının ve ilgili askeri (NATO) ve siyasi (AB) kurumlarının bakışları altında, askeri müdahale sonrası Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Gürcistan müdahalesinde ateşkes AB’nin arabuluculuğuyla sağlansa da ateşkesin bütün şartlarını Rusya dikte etmiş, akabinde de Abhazya ve Güney Osetya’ya askerî açıdan tamamen yerleşmiştir (Özkan, 2012).

Gürcistan müdahalesinde başarılı olan Rusya, Ukrayna’da yaşanan Batı yanlısı ve ülkenin NATO üyeliğini savunan Turuncu Devrim yönetimini doğalgaz ve diğer ekonomik avantajlarını kullanarak boğmaya çalışmıştır. Bunda başarılı olan Rusya, Şubat 2010’da Moskova yanlısı Viktor Yanukoviç’in tekrar Kiev’de iktidara gelmesini sağlamıştır (Özkan, 2012: s. 45, s. 56-57). Ukrayna’nın ekonomik açıdan AB’ye yakınlaşması için uzun süredir devam eden AB-Ukrayna Ortaklık Antlaşması’nı Kasım 2013’de Yanukoviç’in son anda imzalamaktan vazgeçerek Rusya’nın teklif ettiği 15 milyar dolar krediyi kabul etmesi, ülkede AB ve Rusya yanlıları arasında çatışmaların çıkmasına yol açmıştır (Pawlak ve Croft, 2013). Ukrayna’nın doğusunda Rusça konuşan azınlıkla Batı Ukrayna’da yaşayan AB yanlısı Ukraynalılar arasında yoğunlaşan çatışmalar sürecinde Yanukoviç’in ülkeyi terk edip Rusya’ya sığınması Moskova’yı harekete geçirmiş, Mart 2014’de Kırım’ı ilhak etmiştir. Rusya, Ukrayna’nın Batı siyasal ve askeri kurumlarının bir parçası olmasını engellemek için sadece Kırım’ı ilhak etmemiş, Ukrayna’nın doğusunda yaşayan Rusça konuşan ve Moskova yanlısı azınlığı sürekli destekleyerek ve kışkırtarak Ukrayna’yı Batı nezdinde zayıf ve sorunlu bir ülke konumunda tutmayı sürdürmüştür.

Retorik olarak Batılı büyük güçler, Avrupa’nın güvenliği penceresinden bakarak Rusya’nın Kırım’ı ilhakına Rusya ile ‘ilişkilerin eskisi gibi olmayacağı’ yönünde ortak bir söylemsel duruş sergilemişlerdir. Ancak aynı Batılı güçler Rusya’ya yönelik yaptırımların niteliği ve sertliği konularında birbirlerinden ayrılmışlardır. Rusya ile askeri ve diğer alanlarda ticari ilişkileri sınırlı bir hacimde olan ABD ve İngiltere Moskova’ya karşı daha sert ve cezalandırıcı yaptırımlar öngörürken, başta Almanya olmak üzere Fransa, kendi ticari ilişkilerini dikkate alarak, daha çok diyalog yolu ile çözüm aramayı tercih etmişlerdir. Yine, özellikle,

Batılı büyük güçler NATO'nun Doğu Avrupalı üyelerinin Rusya kaynaklı güvenlik endişelerinin giderilmesi yönünde İttifak'ın güvenlik garantisi olduğu yönünde daha fazla destek sunması gerekliliğini ifade etseler de aynı Güçler ne sağlanacak askeri garantinin türü ve boyutu ne de Ukrayna'ya askeri yardım konularında anlaşabilmişlerdir. NATO, Ukrayna krizi süreci ve sonrasında Doğu Avrupalı üyelerinin çağrılarını onları tatmin edici düzeyde askeri cevaplar verememiş, İttifak aynı konuda birliğini gerekli düzeyde gösterememiştir. Ukrayna krizi ile NATO'nun birlikte hareket etme konusundaki zayıflığı, 2008 Gürcistan krizinden sonra, bir kez daha tescil edilmiştir. Kısa dönemli önlemler olarak NATO; Romanya, Baltık Devletleri ve Polonya'ya savaş uçakları ve erken uyarı sistemleri göndermiş, Baltık Denizi'ndeki görünürlüğünü arttırmıştır. Ancak NATO konsensüs ile güçlü biçimde, Doğu Avrupalı NATO üyelerinin istediği gibi, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin (Kırım) uluslararası yükümlülüklerin ihlali olduğunu ve Moskova'nın da taraf olduğu Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü garanti eden 1994 Budapeşte Muhtırasının hiçe sayıldığını güçlü şekilde savunarak, Doğu Avrupalı üyelerin topraklarına daimî asker konuşlandırma hakkının olduğu iddiasında bulunmamıştır (Larsen, 2014, s. 38). Özellikle Polonya ve Baltık devletleri Rusya'nın yayılcı politikasının ancak Moskova'ya karşı kararlı bir şekilde kırmızı çizginin gösterilmesiyle mümkün olabileceğini savunurlarken, Fransa ve Almanya Doğu Avrupalı üye topraklarına daimî askeri üs kurulmasını engelleyen 1997 tarihli NATO-Rusya Uzlaşma Metnini çiğnemek istemediklerini gösteren davranışlar sergilemişlerdir (Larsen, 2014, s. 38-39).

Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakı sonrası Batılı büyük güçlerin Rusya'ya yönelik yaptırımları politik ve ekonomik olarak iki biçimde ve sınırlı gelişmiştir. Siyasi olarak bazı Rus üst düzey siyasetçi ve bürokratlara seyahat sınırlaması ve banka hesaplarının dondurulması yanında, NATO-Rusya Konseyi'nde askeri ve sivil diyalogun durdurulması ve Rusya'nın G-8'den çıkarılması olmuştur. Diğer yandan diplomatik olarak Rusya ile diyalog kapısı, örneğin Afganistan'da iş birliği gibi, devam etmiştir (Larsen, 2014, s. 32). Batılı Büyük Güçler Rusya'ya karşı Temmuz 2014'den itibaren üç tür ekonomik ambargo uygulamışlardır: 1- Bankacılık, enerji ve savunma alanlarında seçilmiş Rus devlet şirketlerinin Batılı finans piyasalarına ve hizmetlerine erişimlerinin sınırlanması; 2-Rusya'ya yüksek teknoloji barındıran seçilmiş petrol arama ve üretim araçlarının ihracının yasaklanması ve 3- Seçilmiş askeri ve çift kullanımlı gereçlerin satışının yasaklanmasıdır (Christie, 2015). NATO'nun Savunma Ekonomisti Edward Hunter Christie'ye göre, Rusya'ya karşı yaptırımlar etkili olmuştur, çünkü yaptırımlar Rusya'nın deneyimlediği makro ekonomik zorlukları daha kötü hale getirmiş, düşen

petrol fiyatlarıyla birlikte Rublenin daha fazla değer kaybına yol açmış ve Rusya'dan sermaye kaçışının daha da artmasına neden olmuştur. Christie'ye göre, yaptırımlar ve petrol fiyatlarındaki düşüş ile Rusya, 2015'in ilk çeyreğinde, 2014'ün ilk çeyreğiyle karşılaştırıldığında, %-2.2 Gayri Safi Milli Hasıla büyümesi ile ekonomik durgunluğa girmiştir (Christie, 2015). Oysa, Riccardo Alcaro'nun da belirttiği üzere, Batılı büyük güçlerin Rusya'ya yönelik yaptırımları hiçbir zaman aynı güçlerin nükleer programından dolayı İran'a yönelik yaptırımları gibi açık, net ve sert biçimde olmamıştır (Alcaro, 2014). Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un Batılı büyük güçlerin Rusya'ya karşı yaptırımına karşı verdiği cevap; bundan hoşlanmadıkları, ayrıca bundan acı da duymadıkları, daha zor zamanlardan geçtikleri biçiminde olmuştur (Rettman, 2014). Netice itibariyle Rusya, Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova'ya da etnik grupları kullanarak ortaya çıkardığı donmuş çatışmaların bir örneğini Ukrayna'da Şubat 2015'de Minsk II Barış Planı ile yeniden üretmiştir (Kuzio ve D'Anieri, 2018, s. 109) Minsk II'nin uygulanması Ukrayna'nın hiçbir zaman Batı'nın askeri (NATO) ve siyasi (AB) kurumlarına tam üye olamaması anlamına gelmekte, büyük güç olarak Rusya'nın da kendisine tehdit gördüğü bu Batılı büyük güç kurumlarının kendi etki alanından uzakta tutmayı başardığı anlamına gelmektedir. Büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ihracı ile ekonomik durumunu düzeltmeye çalışan Rusya, Ukrayna sorununda Batılı büyük güçlerden askeri önlemler (Ukrayna'ya askeri yardım) dahil enerji konusunda İran gibi sert yaptırımlar ile karşılaşsa idi, Suriye'ye askeri müdahale konusunda zorlanabilirdi. Dolayısıyla, 2008'de Gürcistan'dan sonra büyük güç konumunu kendi yakın çevresinde Ukrayna ile güçlendiren Rusya için Suriye'ye müdahale zamanı gelmiştir. Rusya'nın bugünkü büyük güç politikasında Suriye'nin yerinin analizine geçmeden önce, aynı ideolojide Ortadoğu'nun tarihsel konumunu, çalışmanın konu bütünlüğünü sağlamak bakımından, irdelemek faydalı olacaktır.

2. RUSYA'NIN ORTADOĞU'DA BÜYÜK GÜÇ POLİTİKASININ İZLERİ

Rusya'nın büyük güç iddiası ve dolayısıyla Ortadoğu'ya ilgisi tarihsel bir zemin üzerine oturur. Rusya'nın Arap Baharı sürecinde giderek aktifleşen bir dış politika izlemesinde de Moskova'nın sahip olduğu tarihsel büyük güç anlayışı önemli bir belirleyici unsur olmuştur. Tarihsel bir temelden beslenen Rusya'nın büyük güç anlayışı bugün özellikle giderek artan biçimde önce Suriye'de hissedilmektedir.

Yaklaşık üç asırdır uluslararası sistemde büyük güç olarak kabul edilen Rusya, tarihsel olarak uluslararası sistemin kuruluşunda, işleyişinde ve sistem içinde önemli sorunların kaderinde söz sahibi aktörlerden biri olagelmıştır. Büyük/Deli Petro'nun 1700-1721 arası İkinci

Kuzey Savaşı neticesinde İsveç Krallığını yenerek 1721 Neustadt Antlaşması ile Baltık kıyılarına yerleşmesiyle Rusya Büyük Güç olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Levy, 1983, s. 39-40). Rusya, 1785'e kadar Çariçe II. Katerina döneminde Karadeniz'de Sivastopol şehrinde büyük bir askeri filo kurmuştur. Sovyetler Birliği'nin de Sivastopol'da Sovyet Deniz Filosu bulundurması ve Akdeniz'de varlığını sürdürmesi büyük güç olarak Rusya'nın Orta Doğu'ya ilgisini göstermektedir (Steinberg ve Riasanovsky, 2011, s. 230-235, s. 276; Primakov, 2009, s. 65, s. 290). Tarihsel akış içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflayarak çözülmesi sürecinde gerek sıcak denizlere inme hedefi gerekse Ortodoks Hristiyan toplumsal unsurların hamiliğini hedefleyen Rusya, Ortadoğu'da en önemli jeopolitik aktörler arasında yer almıştır (Roshwald, 2001, s. 19-33). İngiltere, Fransa ve Rusya arasında gizli olarak 1915'de imzalanan İstanbul Anlaşması Türk Boğazlarının Müttefikler için serbest liman olacağını öngörmüş ve 1916 tarihli Sykes-Pickot Anlaşması da Moskova'nın Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Muş ve Siirt'i almasını öngörmüştür (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001, s. 198-199). Rusya'nın payına düşenler hayata geçirilememiş olsa bile bütün bunlar Rusya'nın Akdeniz ve Ortadoğu'ya rahat inme niyet ve çabasının devam ettiğini göstermiştir. I. Dünya Savaşı ve 1917 Ekim Devrimi Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığını geçici olarak durdurmuştur. Bolşevikler Rusya'da iktidarlarını konsolide ettikten sonra Araplar içinde Komünist hareketlerin ortaya çıkmasını desteklemiş, büyük bir siyasi etki gösteremese de Suriye Komünist Partisi 1925'de onların yardımıyla kurulmuştur (Kreutz, 2007, 13).

Her ne kadar Bolşevik Devrimi ertesini erken dönemde Moskova, Ortadoğu politikasını, Lenin'in *self determinasyon* kavramsallaştırmasına uygun olarak, Batılı sömürgecilere karşı Asya ve Afrika'daki ulusal kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi çerçevesinde şekillendirdiğini iddia etse de (Lenin, 1998), Stalin'in II. Dünya Savaşı esnasında Türkiye'ye yönelik tutumu, ertesinde Türk Boğazları'nın kontrolü konusundaki yaklaşımı ve doğu vilayetlerinden toprak talebi (Aydın, 2001, s. 418-475; Tellal, 2001, s. 501-509), Rusya'nın Ortadoğu'da daha etkin olma çabasının Sovyet versiyonu olarak devam ettiği biçiminde yorumlanabilecektir. II. Dünya Savaşı sonrası artık büyük/süper güç konumunu kesinleştirmiş olarak Sovyetler Birliği, Yahudilerin Nazizm'e karşı verdikleri ortak savaşı da görerek, 1948'de İsrail'i ABD'den sonra ikinci sırada tanıyan devlet olmuştur (Primakov, 2009, s. 253-300).

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikası ABD ile giriştiği iki kutuplu ideolojilerden beslenen jeopolitik büyük güç mücadelenin bir yansıması olarak gelişmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği, Ortadoğu'da ABD'nin etkinliğini azaltmaya

çalışmış, ABD-İsrail özel ilişkisine karşı Filistin'i uluslararası platformlarda destekler görünmüştür. Aynı dönemde Sovyetler Birliği, ABD'nin anlaşmazlığa düştüğü Arap devletleri ile iş birliğine gitmiştir. Sovyetler Birliği, Cemal Abdül Nasır'ın 1952'de Mısır'da Kralı devirerek yeni yönetim kurması ve sonrasında emperyalizm karşıtı bir dış politika izlemesini desteklemiş, ABD'nin yeni Mısır yönetimi ile ayrışmasını jeopolitik bir fırsata çevirmeye çalışmıştır. Örneğin, ABD'nin Nasır'a silah satmayı reddetmesi neticesinde Sovyetler Birliği, 1955'de Mısır'a 250 milyon dolar değerinde silah satmıştır (Gaub ve Popescu, 2018, s. 14; Primakov, 2009, s. 34-35).

Sovyetler Birliği, 1970'lerin başına kadar başta Mısır olmak üzere Arap dünyasında monarşileri devirerek iktidara gelen Arap liderleriyle sıkı ilişkiler kurmuştur. Örneğin, Sovyetler Birliği, Mısır'da 20 bine yakın askeri danışman bulundurmuş, aynı ülkenin İskenderiye ve Mersa Matruh askeri üslerini kullanmıştır. Mısır ve Suriye ile Dostluk Antlaşması imzalayan Sovyetler Birliği, Suriye'de Tartus deniz üssünü de kullanmıştır. Benzer bir antlaşmayı 1972'de Irak ile yapan Sovyetler Birliği, Libya'ya ve Cezayir'e de yakınlaşarak bu devletlere teknik ve finansal yardımlarda bulunmuştur. Kısacası Sovyetler Birliği, emperyalizm karşıtı yeni Arap liderlerinin çabalarını desteklemiş, askeri ve finansal ilişkiler geliştirerek Batı bloğunun bölgedeki etkisini azaltmaya çalışmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği ile emperyalizm karşıtı Arap liderleri arasında ilişkiler 1973'deki Arap-İsrail Savaşı ile eski dinamizmini kaybetmiştir. Sovyetler Birliği, Arap devletlerinin bu tarihte İsrail ile savaşa girmelerini tercih etmemiş, Mısır ise Sovyetler Birliği'nin kendileri yanında savaşa gireceğini ümit etmiştir. Neticede Sovyetler Birliği, Arapları savaştan çekindikleri yönünde suçlarken, Arap devletleri de Sovyetler Birliği'ni savaşta kendilerine geç ve yetersiz destek vermekle suçlamışlardır (Gaub ve Popescu, 2018, s. 16-17). Sonuç olarak Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu'nun Arap ülkelerinde dört nedenden ötürü sağlam bir zemin kuramamıştır. Birincisi, emperyalizm karşıtı yeni Arap yönetimleri Arap milliyetçisiydiler ve bu son tahlilde komünizmin ulus devleti aşma çabası veya iddiası ile çelişmiştir. İkinci olarak, Arap devletlerinde komünizmi benimseyerek geniş kitleleri devrime yönlendirecek sayı ve nitelikte bir işçi sınıfı mevcut olmamıştır. Üçüncü olarak, Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin din karşıtı söylemi geniş Arap-Müslüman halk yığınlarına ters bir tutum olarak gelmiştir. Dördüncü olarak, belki de en önemlisi, Sovyetler Birliği, retorik olarak Filistin sorununda Araplardan yana gözüdürken, gerçekte açık ve net biçimde İsrail karşıtı bir tutum sergilememiş, sorunun barışçıl yolla çözülmesi yönünde davranmıştır (Gaub ve Popescu, 2018, s. 16-17).

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde ve 1990'larda Ortadoğu Rus dış politikasında önemli bir yer işgal etmemiştir. Bu durum Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında karşılaştığı ideolojik, ekonomik ve siyasal sorunların derinliğinden kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği, ABD'nin Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgaline karşı 1990-1991'de başlattığı savaşa, emperyalizmin devamı olarak görerek karşı çıkmaması gerekirken, bunu yapmamıştır. Aslında, Mihail Gorbaçov liderliğindeki Sovyetler Birliği, kendi birliğini koruma çabasında büyük zorluklar çekerken Ortadoğu'yu öncelikli bir konu olarak almamış veya alamamıştır. Dış politikasında artık Rusya'nın ulusal çıkarlarını savunan bir ideolojik tutum belirleyen yeni Rusya, Boris Yeltsin liderliğinde dış politika önceliklerini ABD ve Avrupa ile ilişkilerine ve Sovyetler Birliği sonrası coğrafyaya vermek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği sonrası Rusya, ekonomik olarak oldukça zayıf ve uluslararası alanda siyasal ve ideolojik iddiasını kaybetmesine rağmen, BMGK daimi üyeliği ve binlerce nükleer silah sahibi olması sayesinde önemli uluslararası sorunların çözüm süreçlerine dahil olmayı sürdürmüştür. 30 Ekim-1 Kasım 1991'de İsrail-Filistin barış sürecini tekrar canlandırma amacı taşıyan Madrid Konferansı'na Sovyetler Birliği ve 1993'de Ortadoğu Barış Süreci ile Oslo Antlaşmalarına Rusya, ABD ile birlikte, destek veren sponsor ülke olarak yer almıştır (Kreutz, 2007, s. 54-78). Rusya hala İsrail-Filistin sorununu uluslararası çözüm sürecinde Ortadoğu Dörtlü Mekanizması (Quartet) olarak bilinen ve BM, ABD ve AB'nin de dahil olduğu formatın bir parçası olmayı sürdürmektedir. Rusya, artık ideolojik bir angajman taşımadan, Sovyetler Birliği'nin yaptığı gibi, İsrail-Filistin meselesinde daha dengeli bir siyaset izlemiş, Filistin yönetimi ile ilişkilerini, hep açık tutmuş ve genel olarak Ortadoğu'da ikili ilişkilerini, silah satışı dahil, ticari faaliyetler biçiminde canlı tutmaya çalışmıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin olduğu gibi, Rusya, ABD'den farklı olarak gerek İsrail-Filistin gerekse genel Ortadoğu konularında hiçbir zaman belirleyici bir aktör konumuna yükselememiştir. Bu durum Eylül 2015 Suriye müdahalesiyle değişmiştir.

Rus uzman Dimitri Trenin'e göre, Moskova'nın Suriye'ye asker göndermesiyle geri döndüğu Ortadoğu'da vermek istediği en önemli mesaj Rusya'nın Büyük Güç olduğunu göstermekten ibarettir. Yine Trenin'e göre, Rusya'nın Ortadoğu çıkışında; Arap Baharını geriye çevirmek, artan 'radikal İşlam' önlemek ve hatta Suriye'ye yeni askeri üsler elde ederek jeopolitik avantajlar elde etmek ikincil nitelikte hedeflerdir (Trenin, 2018, s. 21). Gerçekten de Rusya'nın özellikle yakın çevresinde ortaya çıkan Renkli Devrimleri başarısız kılma çabası sürecinde kullandığı dile bakıldığında, Moskova'nın Ortadoğu çıkışının en önemli amacının Rusya'nın Büyük Güç olduğunu yeniden ispat etmek olduğu söylenebilir. Bu çerçevede

Rusya'yı Ortadoğu'da aktif bir aktör haline getiren sebeplerin belki de başında ABD'nin tek taraflı bir şekilde 2003'de Irak'ı işgal etmesi gelmektedir.

Fransa ve Almanya ile birlikte ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkan Rusya, bunu diplomatik yöntemler ile engelleyememiştir. Rusya'ya göre, Ortadoğu'da 'İslami radikalizmin' artışına zemin hazırlayan en önemli neden de ABD'nin, başta Irak'ı işgali gibi, bölgede yaptığı yanlışlardan kaynaklanmıştır. Putin birçok vesileyle ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni iddiasına karşı çıkarak, bunun bütün dünyaya daha fazla güvensizlik getireceği suçlamasında bulunmuştur. Putin, 10 Şubat 2007'de Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada, açıkça geçmiş Soğuk Savaş iki kutuplu dünya düzeninin uluslararası güvenliği sağladığını, tek kutuplu dünya düzeninin son derece yıkıcı olduğunu ve bugünün dünyasında tek kutuplu düzenin hem kabul edilemeyeceğini hem de mümkün olmadığını vurgulamıştır. Putin aynı konuşmasında ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni iddiasını reddettiğini şu cümlelerle ifade etmeye devam ettirmiştir: (Putin, 2007):

“Bugün büyük bir şaşkınlık içinde giderek artan şekilde uluslararası hukukun bir kenara itildiğini görüyoruz. Ve uluslararası hukuki normlar bir gerçeklik olarak tek bir devletin hukuk sistemi haline gelmektedir. Elbette tek ve en önemli o devlet ABD'dir ve ABD her açıdan yetkisini aşan şekilde kendi ulusal sınırlarının dışına çıkmıştır...tek kutbu empoze etme çabası kaçınılmaz olarak birçok devleti kitle imha silahlarına sahip olmaya itmektedir. Dahası, aynı domine etme çabası, önceden de iyi bilinen, çok ciddi yeni tehditleri beraberinde getirmektedir. Örneğin bugün terörizm global bir nitelik haline gelmiştir

Putin benzer düşüncelerini birçok başka platformda da dile getirmekten çekinmemiştir. Putin, 27 Şubat 2012'de *Moskovskiye Novosti* gazetesinde yayınlanan Rusya ve Değişen Dünya başlıklı makalesinde, diğer konular yanında, Rusya'nın büyük bir güç olduğunu, NATO genişlemesinin ve ABD'nin dikte etmeye çalıştığı tek kutuplu dünya düzeni kurma çabasının kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır (Putin, 2012). Ayrıca Putin makalesinde spesifik olarak Libya'ya NATO/Batı müdahale örneğinin Suriye'de uygulanmasına izin verilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Putin bu tür denemeleri gördüklerini, bu yüzden BMGK'da, Suriye'yi hedef alan belirsizliklerle dolu bir kararın Şubat 2012 başında geçmesini Çin ile birlikte veto ettiklerini hatırlatmıştır. Bu veto kararının dikkate alınmaması durumuna ve Libya örneğinde görülen bir koalisyon yöntemiyle Suriye'ye müdahale olasılığına karşı Putin, “Batılı dostlarımız daha önce uygulanan bu tür basit bir taktiğin cazibesine kapılmamaları konusunda uyararak isterim” demiş ve “bu tür bir hareket tehlikeli ve amacını aşan bir davranıştır. Bundan hiçbir

iyilik doğmaz...Umarım ABD ve diğer ülkeler BMGK'nın onayı olmadan Suriye'de güç kullanma yoluna gitmezler" ifadelerini kullanmıştır (Putin, 2012).

Rusya, 2013 tarihli Dış Politika Konseptinde de dünya barışına ve istikrarına tehdit oluşturan en önemli nedenler arasında BMGK dışında, silahlı saldırı biçimi dahil, tek taraflı güce dayalı uygulamalar yoluyla krizlerin yönetilmek istenmesini saymıştır. Aynı Konseptte alternatifsiz ve kendine özgü meşruiyeti olan BM'nin 21. Yüzyılda uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde merkez olması gerektiği ve Rusya'nın da BM'nin bu merkezi ve koordinasyon rolünü güçlendiren çabaları desteklediği açıkça yer almıştır (Foreign Policy Concept, 2013). Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi ile bu ülkede en önemli oyun kurucu aktörlerden biri olmasından sonra yayınladığı 2016 tarihli Dış Politika Konsepti de Moskova'nın büyük güç iddiasını içermektedir. 2013 tarihli Konseptte yukarıda bahsedilen noktaların tekrarı yanında, 2016 tarihli Konseptte Rusya, uluslararası terörizmin bugünün dünyasının en tehlikeli gerçeklerinden birisi olduğunu belirtmiştir (Foreign Policy Concept, 2016). İlgili 2016 tarihli Konsept, başta Ortadoğu ve Kuzey Afrika olmak üzere, ekstremist ideolojinin ve terörist faaliyetlerin bu kadar artmasının temel sebebinin, globalleşme sürecinin ortaya çıkardığı kalkınma sorunları yanında, tek taraflı dış müdahale olduğunu ve her iki faktörün de geleneksel yönetim biçiminin ve güvenlik mekanizmalarının yıkılmasına neden olduğunu ileri sürmüştür. Daeş'in ortaya çıkmasıyla uluslararası terörizmin yeni bir seviyeye ulaştığını belirten Konsept, bu tehditle; somut hukuki zemini olan, siyasi çıkar hesabı yapmayan, çifte standart içermeyen etkili ve tutarlı geniş bir uluslararası koalisyon ile mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gerçekte bugünün dünyasında böyle bir koalisyonun kurulması ihtimalinin oldukça düşük olduğunu öngören Rusya, aynı tehditle nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda mevcut uluslararası hukuk mekanizmasına referans vererek, izlediği ve izleyeceği yolu da tarif etmektedir. Buna bağlı olarak 2016 tarihli ilgili Konseptte Rusya, BM Antlaşmasınının 51. Maddesinin, bir devletin kendisini savunma anlamında, yeterli hukuki temeli oluşturduğunu, bunu kitle imha silahlarının yayılması dahil uluslararası terörizmin barış ve güvenliğe karşı yol açtığı tehditlerin ortadan kaldırılması için kullanılacak mekanizma olarak gördüğünü vurgulamıştır.

3. RUSYA'NIN BÜYÜK GÜÇ POLİTİKASINDA UZAK ÇEVRE OLARAK SURİYE

Rusya'nın uzun zamandır ABD'nin gerek tek taraflı gerekse NATO çerçevesinde askeri müdahalelerinden şikâyet etmesine rağmen, Suriye'ye müdahalesi ancak Eylül 2015 gibi geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Başka sebeplerin yanında, Rusya'nın Suriye'de Beşar Esad rejiminin

BM Antlaşmasının 51. Maddesine dayanarak daveti üzerine müdahalesi, Putin'in Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını onayladığı tarih olan 21 Mart 2014'den yaklaşık on sekiz ay sonra gerçekleşmiştir. Rusya, bu on sekiz aylık süre içinde ABD başta olmak üzere diğer büyük güçlerin Moskova'nın bu toprak ilhakına verebilecekleri tepkinin şiddetinin ne kadar geniş ve etkili olabileceğini anlamaya çalışmıştır.

Rusya'nın Suriye sorununa asker göndererek müdahil olmasının Moskova'nın çıkarlarını ilgilendiren somut güvenlik ve ekonomik nedenleri vardır. Ancak Moskova'nın bu ekonomik ve özellikle de güvenlik çıkarları her zaman daha üst bir amaç olan Rusya'nın büyük güç konumunu daha da güçlendirme veya pekiştirme hedefini gerçekleştirmenin araçları olmuştur. Rusya'yı Suriye sorununa askeri olarak müdahil olmaya iten en önemli sebep de hala Tartus'da askeri üs bulundurduğu Esad rejimi tarafından yönetilen Suriye'de Rusya karşıtı bir iktidarın yönetime gelme ihtimali olmuştur. Esad rejiminin devrilmesi ve akabinde özellikle Müslüman Kardeşler veya benzeri bir yapının demokratik veya başka türlü Suriye'de iktidara gelmesi, Rusya'nın Suriye üzerinde Sovyetler Birliği döneminden itibaren başta askeri üssü olmak üzere etkisinin sona ermesi, bunun da Rusya'nın Ortadoğu'da olası etkisinin bitmesi anlamına gelecek olmasıdır. Bu durum büyük güç rolünü sergilediği Ortadoğu'dan tamamen dışlanmış bir Rusya'nın kendi yakın çevresinde bölgesel güç konumunda kalması anlamı taşıyabilirdi. Dahası ABD ve Batılı büyük güçleri Ortadoğu'da yalnız bırakacak bir Rusya kendi yakın çevresinde bu güçlerin baskısına daha fazla maruz kalabilirdi. Bu nedenle, Rusya'nın, Batılı büyük güçlerin Ağustos 2013'de Şam'ın yakın mahallelerinden birinde kullanılan kimyasal silahtan Esad rejimini sorumlu tutmalarını aynı güçlerin Esad rejimini iktidardan uzaklaştırmaya yönelik en son bahanesi biçiminde okuduğu da iddia edilmektedir (Kozhanov, 2017a, s. 112-113). Kimyasal silah kullanımına rağmen, aynı silahın kullanımı durumunda bunun Esad rejimine karşı bir askeri müdahale konusunda kırmızı çizgi olarak belirtmiş olan Obama yönetiminin hala askeri müdahale konusunda isteksiz bir tavır sergilemesi, Rusya'nın harekete geçmesinde etkili olmuştur denebilir (Kozhanov, 2017a, s. 112-113). Dahası 2003'de Irak'ın işgalinde olduğu gibi Suriye konusunda ABD'nin her zaman yanında olan İngiltere'nin İngiliz Parlamentosu'nun Suriye'ye asker gönderme kararını reddetmesi Obama'nın isteksizliğine ek olarak Rusya'yı harekete geçiren diğer önemli bir neden olmuştur (Kozhanov, 2017a, s. 112-113).

Ukrayna sorunundan sonra askeri olarak, Nikolay Kozhanov'un da belirttiği gibi, Suriye sorununa dahil olması Rusya'nın Batılı büyük güçlerin ve Ortadoğu'daki bölgesel güçlerin davranışlarını etkileyebilme konusunda kendisine olan güvenini daha da üst seviyeye

çıkartmıştır (Kozhanov, 2018, s. 6). Rusya söylemsel olarak Suriye sorununun çözümünde tek bir devletin kapasitesinin yeterli olmayacağını ve problemin ancak müzakere ile çözülebileceğini savunmasına rağmen, alandaki davranışları ile ilgili taraflara kendi çözüm vizyonunu kabul ettirebileceğine inanmıştır. Bu amacı hayata geçirmek için, Rusya, örneğin, daha Suriye'ye hava kuvvetlerinden oluşan askeri gücünü yerleştirdiği andan itibaren uluslararası terörizme karşı mücadele çerçevesinde Daeş yerine Esad rejimini iktidardan uzaklaştırmak için mücadele eden Suriye Muhalefetine karşı savaşmıştır. Daha Suriye'ye asker göndermesinden kısa bir süre sonra Kasım 2015'de Rusya'nın Suriye Muhalefetine yoğunlaştığı alanlardan birisi olan Suriye'nin kuzeybatı bölgesini bombalaması sırasında Türkiye sınırını ihlal etmesi sonucunda Türk F-16 savaş uçakları bir Rus SU-27 savaş uçağını düşürmüştür. Bu durum Suriye Muhalefetine destekleyen Türkiye ile Esad rejimini korumaya ve kontrol alanını genişletmeye çalışan Rusya arasında ilişkilerin kopmasına yol açmış, ilişkiler ancak 2016 yılı sonunda dolaylı başka sebeplerden dolayı düzelebilmıştır. Rusya'nın Suriye savaşında Suriye Muhalefet hatlarını sürekli ateş altında tutarken, bunu Suriye Muhalefetine uluslararası terörizm ile sürekli ilişkilendiren bir söylem üzerinden meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu anlayışla Rusya, Suriye muhalefetine destekleyen Türkiye ve ABD'yi Daeş'i desteklemekle suçlayıp genel uluslararası ve özellikle de Batı toplum ve bazı siyasi elit kesimlerinin desteğini almaya çalışmıştır (Özkan, 2019, s. 214-217). Bunu yaparak Rusya, Türkiye ve ABD'nin Suriye sorununa gerek doğrudan asker göndererek gerekse Suriye Muhalefetine destekleyerek egemen bir devletin iç işlerine karıştıkları, bunun BM Antlaşmasına aykırı olduğu iddiasını sürekli tekrarlamıştır. Ayrıca Rusya, Daeş veya Esad sonrası demokratik bir seçimle Suriye'de iktidara gelecek olan siyasi liderliğin İslamcı (Müslüman kardeşler veya benzeri) bir nitelikte olacağı, bunun ise hem Rusya hem de genel uluslararası toplum için daha tehlikeli olduğu mesajını yaymıştır. Kısacası Rusya, Batı veya genel olarak uluslararası toplumun seküler Esad rejimi ile İslamcı ve radikal siyasi yapılar arasında seçim yapması gerektiğini, kendi tercihinin de Esad rejiminden yana olduğu algısını sürekli tekrar etmiş, savaş alanında da bunu Suriye Muhalefetine karşı askeri saldırıları ile göstermiştir. Başta ABD olmak üzere Suriye Muhalefetine destekleyen devletleri kendi çözümüne zorlamak için Rusya, örneğin, Suriye Muhalefet güçlerini ve destekçilerini barındıran, Rus, İran ve Esad güçleri tarafından çevrelenmiş durumda olan Halep'i Eylül ve Ekim 2016'da yoğun biçimde bombardıman altında tutmuştur (Kozhanov, 2018, s. 6).

Kozhanov'un iddiasına göre Rusya, Suriye'ye asker göndererek sorunu daha karmaşık hale getirmek istemiş, bunu yaparak Moskova, Rus Dışişleri Bakanı Lavrov'un daha 2013'ün başlarında ifade ettiği gibi, büyük güç olan ABD'ye Rusya ile eşitliğe, çıkar dengesine ve karşılıklı saygı temeline dayanan ilişkiler sürdürmesi için bir 'ders verme' konusunda istekli bir tutum içinde olmuştur (Kozhanov, 2017a, s. 112). Rusya daha başından beri zaten BMGK'da Esad rejimi aleyhine Batılı güçler tarafından Temmuz 2020'ye kadar masaya getirilen 16 karar tasarısının 6'sını kendi başına ve 10'unu da Çin ile birlikte veto etmiştir (SNHR, 2020). Rusya bu kararların hepsini Suriye'deki durumu daha da içinden çıkılmaz hale getireceği gerekçesiyle veto etmesine rağmen, kendisinin ve Moskova destekli Esad rejiminin saldırıları sonucu Suriye'de yaklaşık 250 bin kişinin ölümüne, 150 bin kişinin tutuklanmasına, 10 milyondan fazla Suriyelinin yerlerinden edilmesine yol açmış ve en önemlisi de bütün bu saldırı ve zorlamaların cezasız kalacağı algısını yaymıştır (SNHR, 2020).

Rusya, asker gönderene kadar, Suriye rejimine yardım etse de ve bu rejimin yıkılmasıyla istikrarsızlığın ve 'radikal İslam'ın yayılacağı iddiasına dayansa da bunun Şam'daki rejimi ayakta tutmak için yeterli olmayacağı kararına varmıştır. Esad rejiminin iktidardan devrilmesinin anlamı ise Rusya'nın başta Suriye'deki askeri üssü olmak üzere bu ülkedeki bütün kazanımlarını kaybetmesi anlamına gelecekti. Rusya, 2003'de Irak'ın işgali ve 2011'de Libya'da Muammer Kaddafi'nin devrilmesi ile bu rejimlerdeki silah pazarını, silah satışından doğan alacaklarını ve çeşitli altyapı antlaşmalarını kaybetmiştir. Rusya bakımından daha da önemlisi, Irak BMGK kararı olmadan uluslararası hukuka aykırı biçimde işgal edilmiş, Libya da ABD'nin 1973 sayılı BMGK kararını istediği gibi yorumlayarak NATO'nun müdahalesi sonucu kaosa sürüklenmiştir. Rusya için bu iki ülkenin kaosa sürüklenmesinin tek sorumlusu Batı'dır ve bunun içinde de ABD başta gelmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmemesi durumunda, Moskova'nın çıkarları ve etkisi geri dönülemeyecek biçimde zedelenebilecektir. Rus savaş uçakları Suriye'de Daeş yerine, sürekli olarak Suriye Muhalefetine hedef alırken, hedeflerin sivil veya silahlı güçler olup olmadığına da bakmamış, mümkün olduğu kadar fazla sivile ve sivil yerleşim alanlarında yıkıma yol açmaya çalışmıştır. Sivilleri ateş altında tutmak Rusya bakımından Suriye sorununda kendi büyük güç statüsünü güçlendirmede ve daim kılmada oldukça faydalı bir aracı, yani Suriyeli mülteciler sorununu, daha da zor bir duruma sokmuştur.

Rusya'nın müdahalesi ile Suriye'de yerlerinden edilmiş insanlar ve Suriyeli mülteciler sorununun daha da kötüleşmesi Moskova'nın büyük güç statüsüne hizmet eden önemli sonuçlar

ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki, Rusya Şam yönetimine sağladığı destek ile Esad rejiminin içinden geldiği Alevi azınlığa karşı olan Sünni çoğunluğa yönelik yıldırma ve yerlerinden etme siyaseti gütmüştür. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) raporuna göre, Suriye'nin 2019 yılı sonu itibariyle 2011'de yaklaşık 22 milyon olan toplam nüfusunun 13,2 milyonu zorla yerlerinden edilmiş durumdadır ve bu özelliği ile dünyada ilk sırada yer almaktadır (UNHCR, 2020). Suriye'de zorla yerlerinden edilmiş insanların 6.6 milyonu mülteci ve geriye kalanları ise ülke içinde yerlerinden edilmiş durumdadır (UNHCR, 2020, s. 9). BMGKY'ye göre Türkiye 3.6 milyon Suriyeli mülteci barındırırken, Lübnan yaklaşık 911 bin, Ürdün de 655 bin mülteci barındırmaktadır, diğer mülteciler de çeşitli Ortadoğu ve diğer ülkelere dağılmış durumdadır (UNHCR, 2020, s. 18). Suriyeli mültecilerin ve yerlerinden edilmiş insanların büyük çoğunluğunu Suriyeli Sünni Araplar oluşturmaktadır (Evans, 2019). Dahası, Suriye'de özellikle İdlib bölgesinde ateşkesin bozulması durumunda yaklaşık 2.5-3 milyon Suriyeli Sünni Arap'ın Türkiye'ye girerek yeni bir mülteci akını oluşturması tehlikesi devam etmektedir (Balanche, 2020). Rusya'nın Lazkiye ile Hmeymim'de hava ve Tartus'da deniz olmak üzere üç askeri üssü de Suriye'nin Akdeniz sahilinde Alevi azınlığın yaşadığı bölgede konuşludur (Balanche, 2018, s. xiii). Rusya'nın Alevi azınlığın çoğunlukta olduğu Akdeniz sahil bölgesinde askeri üslerini tutması zaten bu azınlığın mensubu olan Esad rejimini korumayı, dolayısıyla çoğulcu bir seçimle veya demokratik yöntemle değişim isteyen çoğunluğa karşı olduğunu ortaya koymaktadır. Çoğunluğun Sünni olması ve bu grubun da genel olarak hem Moskova hem de Batı tarafından 'radikal İslam' ile ilişkilendirilmesi aslında Rusya'nın işini kolaylaştırmış, Suriye'yi Sünnisizleştirme politikasına gerekçe teşkil etmiştir.

Rusya'nın Suriye'de yerlerinden edilmiş ve çoğu da mülteci konumuna gelmiş toplam 13.2 milyon insan üzerinden kendi büyük güç amacını devam ettirme hedefini Moskova'nın BMGK'da sergilediği davranışları da ispat etmektedir denebilir. Rusya'nın 10 Temmuz 2020'ye kadar çeşitli gerekçeler ile Esad rejimi aleyhine BMGK'ya sunulan ve veto ettiği 16 karar tasarısının üçü doğrudan Suriye içinde yerlerinden edilmiş insanlara yardım ulaştırılması ile ilgilidir. Ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlara sağlanan insani yardım, BMGK kontrolünde olan BM İnsani İşler Eşgüdüm Ofisi (UNOCHA- the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) tarafından, çatışmaya siyasi anlamda müdahil olmadan, tarafsız biçimde ulaştırılmaktadır. BMGK Temmuz 2014'de BM'nin Suriye rejiminin iznine gerek olmadan ülke içinde yerlerinden edilmiş insanlara sınır ötesi insani yardım yapılabileceğini öngören 2165 sayılı kararını Rusya'nın da onayı ile almıştır. Bu karar 2014'den

2018'e kadar beş defa uzatılmıştır. Rusya ve Çin, ilgili insani yardım kararının Aralık 2019'da Almanya, Kuveyt ve Belçika tarafından sunulan altı ay süreyle, al-Ramtha hariç, bütün diğer yardım geçiş kapılarından yapılmak üzere uzatılması karar tasarısını birlikte veto etmişlerdir. Ocak 2020'de yine insani yardım kararının BMGK'da uzatılması sırasında 2504 sayılı karar tasarısı Rusya'nın tercihi doğrultusunda altı ay olacak şekilde ve al-Ramtha ile al-Ya'rubiya sınır geçişleri dışında bırakılacak biçimde sunulmuştur. Bu karar tasarısı Rusya ve Çin'in çekimser kalmaları neticesinde kabul edilmiş ve 10 Temmuz 2020'ye kadar uzatılmıştır. Almanya ve Belçika'nın BMGK'nın 2504 sayılı kararını bir yıl uzatmaya yönelik karar tasarısı 7 Temmuz 2020'de Rusya ve Çin tarafından veto edilmiş, aynı karar tasarısı altı ay olacak biçimde değiştirilerek sunulmuş ancak yine Moskova ve Pekin'in vetosu ile karşılaşmıştır. Neticede, BMGK'da Suriye'de yerlerinden edilmiş insanlara yapılan insani yardım kararının uzatılması, uzun süren müzakere ve tartışmalar sonrası, 11 Temmuz 2020'de, Rusya, Çin ve Dominik Cumhuriyeti'nin, Suriye'ye insani yardım kararının siyasileştiği yakınmalarını da dile getirerek, çekimser kalmaları sonrası 2533 sayılı karar biçiminde kabul edilmiştir (UNSC, 2020; De Young, 2020). İlgili karar ile Suriye'ye insani yardımlar sadece Türkiye ile İdlib arasında bulunan Bab al-Hava kapısından bir yıl süreyle yapılabilecektir (Deutsche Welle, 2020a). Alınan bu karar sadece İdlib bölgesinde Türkiye kontrolü altında bulunan kısımlara Esad rejiminin müdahalesi olmadan insani yardımların ulaştırılmasında kolaylık sağlamıştır, İdlib ötesinde Halep ile Türkiye sınırına sıkışmış 1.5 milyonu bulan yerlerinden edilmiş insanlara yardımların ulaştırılması Rusya'nın güdümünde olan Şam yönetiminin insafına bırakılmıştır. Esas itibarıyla Rusya'nın Suriye'ye insani yardım ulaştırılması konusundaki tutumunu belirleyen unsur yardımların meşruiyeti yasal olarak geçerli olan egemen ve bağımsız Şam/Esad hükümeti tarafından yapılması yönündedir. Rusya insani yardımların Şam yönetimi eliyle yapılmasında ısrar ederek, aynı rejime karşı olan Batılı devletlere ve Türkiye'ye Suriye'de Esad yönetimini devirme amacını bırakmaya, Rusya'nın Suriye'de askeri üsleri dahil kazanımlarına saygı duymaya ve Moskova'nın yine Suriye'de başat güç konumunda olduğunu kabul etmeye zorlamaktadır (Deutsche Welle, 2020a). Rusya'nın Suriye'ye insani yardımların ulaştırılması konusunda sergilediği bu stratejiye, Esad karşıtı güçler karşı çıkmakta ve bu karşı duruşlarını da Şam yönetiminin ilgili insani yardımların çoğunu, neredeyse %85'ini, ihtiyacı olan insanlara vermediğini söyleyerek savunmaktadırlar (SNHR, 2020). Netice itibarıyla, Rusya Esad rejimini destekleyerek ve askeri faaliyetleri ile Suriye'yi Sünnisizleştirme politikası uygulamış, bu yöntemle aslında Suriye özelinde ve Ortadoğu genelinde Sünni-Alevi ayrımını daha da

derinleştirerek, kendisine şimdi ve gelecekte duyulan ihtiyacı sürekli kılmayı amaçlamıştır. Bu tür siyasetin gerek Rus Çarlığı gerek Batılı sömürgeci devlet tarihlerindeki adı böl ve yönet stratejisidir ki Rusya kendi yakın çevresinde donmuş çatışma alanlarında bu stratejiyi uygulamayı sürdürmektedir.

Suriyeli mülteciler konusunun Rusya'nın büyük güç iddiasıyla diğer ilgisi de, sayıları milyonları bulan bu insanların Moskova'nın rekabet içinde olduğu Avrupa Birliği'ni (AB) nasıl etkilediği ile bağlantılıdır. Rusya'nın en son Ukrayna'da olmak üzere yakın çevrede enerji konusu dahil siyasal, etnik ve diğer farklılıkları kullanarak mevcut hükümetleri nasıl etkilediği bilinmektedir. Rusya'nın benzer bir tutumu Avrupa iç siyasetini AB'nin gevşek bir yapıda veya dağılması yönünde şekillendirme çabasıyla sergilediği ileri sürülmektedir. Kremlin'in AB'yi zayıflatmak için Marine Le Pen'in lideri olduğu Fransız Ulusal Cephe'ye (National Front) küçük bir Rus bankası aracılığı ile 7 milyon Avro fon sağladığı iddia edilmektedir. Yine AB'ye şüpheyle bakan Almanya'da Almanya için Alternatif (Alternativ für Deutschland) Partisi'nin önemli düzeyde Rus bağlantılarının olduğu ve bu partinin gençlik kolunun Macaristan'da sağcı Jobbik, Yunanistan'da aşırı sağcı Altın Şafak ve Bulgaristan'da Atak Partisi ile resmi ilişkiler içinde olduğu ileri sürülmüştür. Rusya'nın ABD seçimlerine müdahalesi tartışmalarında olduğu gibi, Kremlin'in Avrupa'da AB projesine şüpheyle bakan daha birçok siyasetçiyi ve siyasal oluşumu dolaylı yöntemlerle desteklediği iddia edilmektedir (Smith, 2016, s. 48-49). Rusya'nın AB'yi siyasal bir bütün olarak zayıflatma çabasını, Moskova'nın 2015'den sonra doğrudan parçası olduğu Suriye sorununun ortaya çıkardığı Avrupa'ya akın eden mülteci sorunundan bağımsız düşünmek iyimser bir yaklaşım olacaktır.

Rusya'nın Suriye'de önce Esad rejimini desteklemesi ve özellikle de Eylül 2015'den itibaren bizatihi kendisinin sivilleri ateş altına almasının sonucu ortaya çıkan ve sayıları milyonları bulan Suriyeli mülteciler sorunu, Moskova'nın büyük güç iddiasının ve stratejisinin çok önemli bir parçasıdır denebilir. Dahası halen Suriye içinde yerlerinden edilmiş ve sayıları 3 milyonu bulan İdlib bölgesine sıkışmış sivil bulunmaktadır. Rusya'nın ve Esad rejiminin İdlib bölgesine sıkışmış sivillere yönelik saldırıları, bunların da mülteci konumuna düşmelerini olanaklı hale getirmektedir. Suriye sorununun yol açtığı mülteci sorunu Akdeniz ve Ege Denizi ile Türkiye üzerinden özellikle Batı Avrupa için kriz noktasına gelmiştir. Mülteci krizi AB üyeleri arasında ilişkileri olumsuz yönde etkilemiş, Birliğin en önemli projelerinden olan kendi içinde serbest dolaşıma sınırlamalar getirilmesi sonucunu doğurmuş ve nihayetinde de İngiltere'nin AB'den çıkmasında önemli sebeplerden birisi olmuştur (Morillas, Sanchez-

Montijano ve Soler, 2015). Suriye'nin İdlib bölgesinden başlayacak yeni mülteci akını, Türkiye-AB/Batı ilişkileri yanında, mevcut mülteci krizini daha da derinleştirebilecek niteliktedir. İdlib bölgesinden olası yeni bir mülteci akını karşısında Türkiye'nin Mart 2020 başında Yunanistan ile sınırını açması, AB'de mülteciler konusunda yeni bir alarm başlatmış, zaten karmaşık bir süreçten geçen Türkiye-Batı/AB ilişkilerini daha zor bir konuma itmiştir (Aydoğan ve Turan, 2020).

Rusya'nın Suriye politikasının sahip olduğu büyük güç anlayışını daha da sağlam bir zemine taşımasında, aynı sorun üzerinden bu ülke ile komşu ve en uzun sınıra sahip NATO üyesi ve resmi olarak AB üyelik süreci devam eden Türkiye ile geliştirdiği ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Türkiye-Rusya ilişkileri yoğun ticari, enerji ve başka alan ve bölge konularında yüksek hacimli bir iş birliği dosyasına sahiptir. Ancak özellikle Rusya'nın Eylül 2015'den itibaren Suriye'ye asker göndermesi Ankara-Moskova ilişkilerini daha fazla Suriye sorunu eksenine kaydırmış ve bu ilişki Türkiye'de 15 Temmuz 2016'da ABD destekli FETÖ darbesinin akamete uğratılmasıyla yeni bir ivme kazanmıştır. Suriye'ye asker göndermesiyle birlikte Türkiye'nin desteklediği Suriye Muhalefeti mevzilerini ateş altına alan ve bu sırada Türk sınırını angajman kurallarına aykırı biçimde ihlal eden Rus SU-24 uçağının Kasım 2015'de Türk F-16 tarafından düşürülmesi ve pilotun Türkiye'nin desteklediği Suriye Muhalif güçleri tarafından öldürülmesi, genel Türk-Rus ilişkilerini ve Suriye'ye ilişkin tutumlarını önce olumsuz etkilemiştir. ABD'nin Suriye Muhalefetini destekleme konusunda isteksizliği ve Daeş ile mücadelede silahlı Kürt gruplarını tercih etmesine ek olarak 15 Temmuz 2016'da Amerikan destekli Türkiye'de darbe girişimi hem Moskova hem Ankara için ilişkileri düzeltmek için belirleyici olmuştur. Türkiye, ABD destekli silahlı Kürt gruplar tarafından kontrol edilen Fırat'ın Batısında bulunan Cerablus'da kendisine yönelik PKK tehdidini önlemek ve Daeş tehdidini gidermek için darbe girişiminden hemen sonra 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmış, Türkiye sınırından el-Bab'a kadar olan Suriye topraklarını Özgür Suriye Ordusu ile birlikte kendi kontrolüne almıştır (Sputnik Türkiye, 2016). ABD'nin de dahil olduğu Suriye sorununun çözümü için oluşturulan Cenevre Sürecini de dışlamadan Rusya, Türkiye ve İran aynı sorunun çözümüne yönelik 23 Ocak 2017'de, hala devam eden, Astana Sürecini başlatmışlardır (Orhan, 2017).

Türkiye PKK//PYD-YPG ve Daeş'i etkisiz hale getirmek için de Kürt toplulukların çoğunlukta olduğu Suriye'nin Afrin bölgesine 20 Ocak 2018'de Zeytin Dalı Harekâtını başlatmıştır (Deutsche Welle, 2018). Aynı yıl içinde Rusya ve Türkiye İdlib'de silahsız bölge

oluşturulmasını öngören Soçi Mutabakatını 17 Eylül 2018’de imzalamıştır (Anadolu Ajansı, 2018). Türkiye, Fırat’ın Doğusundan Irak sınırına kadar uzanan 30 km derinliğe ulaşan Suriye topraklarında bir güvenli bölge oluşturmak için ABD’nin karşı çıkmasına rağmen PKK/YPG ve Daeş terör örgütlerine karşı 9 Ekim 2019’da Barış Pınarı Harekâtını başlatmıştır (Anadolu Ajansı, 2019a). Türkiye’nin Barış Pınarı Harekâtını başlatması ile ABD silahlı kuvvetlerinin Güneye çekilmesi neticesinde Amerikan silahlı kuvvetlerinin yerini Rus silahlı kuvvetleri almıştır. Moskova ve Ankara, Türkiye’nin Barış Pınarı Harekâtının nasıl olacağı konusunda da 10 maddelik Soçi Mutabakat Zaptını 22 Ekim 2019’da imzalamışlardır (Anadolu Ajansı, 2019b). Rusya-Esad rejimi ortaklığı, Türkiye’nin İdlib konusunda 17 Eylül 2018 Soçi Mutabakatının koşullarını yerine getirmediği gerekçesiyle bölgede Özgür Suriye Ordusuna yönelik saldırıları yoğunlaştırmalarıyla Türkiye üzerine olası yeni bir mülteci akını tehlikesi ortaya çıkmış, Türkiye’nin bunu askeri güç kullanarak önleme çabası yine Ankara ile Moskova’yı masaya oturtmuştur. Türkiye ve Rusya yine İdlib konusunda, Ankara için daha dar bir kontrol alanı öngörür nitelikte Moskova Mutabakatını 5 Mart 2020’de imzalamıştır (Çam, 2020). Rusya’nın Suriye’de hava savunma sistemlerini devreye sokarak kendisinin en etkili askeri güç olduğunu gösterdiği halde, Türkiye’ye yukarıda bahsedilen bölgelerde etki alanı oluşturmasına izin vermesinin, Ankara-Washington ve dolayısıyla Ankara-NATO ilişkilerinde yaşanan kırılmayı hem canlı tutmak hem de daha da derinleştirmek amacını güttüğü söylenebilir. Diğer bir deyişle Rusya, Suriye’de, Ortadoğu’da ve Akdeniz’de ABD/Batı karşısında büyük güç konumunu yeniden canlandırmak ve devamlı kılmak için aynı ittifak içinde açılan çatlağı (Türkiye-ABD/Batı ilişkileri) daha da derinleştirmek istemektedir. Rusya’nın bu tutumu açık şekilde S-400 uzun menzilli füze savunma sistemlerini Türkiye’ye satması örneğinde kendisini göstermektedir.

Moskova, Suriye’de Ankara’ya çeşitli etki alanları oluşturmasına izin verdiği bir dönemde, Türkiye ile Aralık 2017’de S-400 füze savunma sistemi satış antlaşması yapmıştır. Dönemin Türkiye Milli Savunma Bakanı Nurettin Canikli 28 Aralık 2017’de Türkiye’nin Rusya’dan 4 adet S-400 füze savunma sistemi bataryasını 2.5 milyar dolar ödeyerek satın aldığını duyurmuş (Hürriyet, 2017) ve bu silah sisteminin 2 bataryadan oluşan ilk sevkiyatı da Temmuz-Eylül 2019 arasında tamamlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2019c; Anadolu Ajansı, 2019d). Türkiye’nin Rus S-400 silah sistemlerini satın alması, nakli ve sistemin aktivasyon tartışmaları süreçlerinde Ankara’nın Batı ve özellikle de Washington ile ilişkileri sorgulanmış, Türkiye’nin NATO üyeliği yoğun biçimde tartışılmıştır. Bu tartışmaların sürdüğü ortamda da Türkiye,

ABD’de devam eden ve ortağı olduğu F-35 savaş uçağı programından çıkarılmıştır (Euronews, 2019). ABD’nin yapımı biten ve ücreti ödenen 2 adet F-35 savaş uçağını Türkiye’ye teslim etmemesi ve Türkiye’nin F-35 savaş uçağı programından çıkarılmasına Ankara’nın yanıtı benzer silah sistemlerini elde etme konusunda alternatifinin her zaman mevcut olduğu biçiminde olurken, Rusya da Türkiye’ye SU-35 ve SU-57 savaş uçakları satabileceğı mesajı vermiştir (Sputnik Türkiye, 2019a; Sputnik Türkiye, 2019b). Rusya için Türkiye’nin doğalgaz ihracı ve Mersin Akkuyu Nükleer Santral inşası gibi birçok alanda önemli bir ortak niteliğinde olduğu yadsınmaz. Rusya’nın Suriye sorununda Türkiye’ye Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı gibi askeri operasyonları gerçekleştirmesine izin vermesi de Ankara’nın Moskova için ticari öneminin getirdiğı bir sonuç olarak okunabilir. Ancak aynı şekilde ve daha fazla Rusya’nın Türkiye’ye yönelik bu tutumunun, Rusya’nın büyük güç iddiasındaki Batı ittifakını zayıflatma hedefinin de önemli bir parçası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu iddiayı en çarpıcı biçimde destekleyen örnek olarak da yine Suriye’de en son İdlib bölgesinde yaşanan çatışmalara Rusya’nın verdiği tepki gösterilebilir. Rusya Savunma Bakanlığı, Suriye’nin İdlib bölgesinde ateşkesin bozulması sürecinde Türkiye sınırına yönelen yeni mülteci akını ve artan çatışmalar neticesinde 28 Şubat 2020’de 33 Türk askerin hava saldırısı sonucu öldürülmesi sonrası şu açıklamada bulunmuştur: (BBC, 2020).

“...Türkiye, Türk askerlerin İdlib’deki varlığıyla ilgili Moskova’yı bilgilendirmedi. Türkiye’den verilen bilgilere göre Türk askerleri o bölgede olmamalıydı. Rus savaş uçakları Türk birliklerin bulunduğu yere hava saldırısı düzenlemedi. İdlib’e düzenlenen hava saldırısında Suriyeli militanların arasındaki Türk askerleri vuruldu. Rusya, Türk kayıpları öğrendikten sonra Suriye hükümetinin ateşkes uygulaması için her şeyi yaptı...”

Türkiye tarafı saldırıdan Esad rejimini sorumlu tutmasına rağmen, Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar sahadaki Rus yetkililerle koordinasyon içinde oldukları halde, ilk saldırı sonrası Rus yetkililere uyarı bilgisi iletilmesine rağmen saldırının devam ettiği ve hatta yaralıları almaya gelen ambulansların da vurulduğunu bildirmiştir (BBC, 2020). Bu açıklamalar doğrultusunda saldırının Rus savaş uçakları tarafından gerçekleştirilmiş olma ihtimali yüksek görünmektedir. Bu söz konusu olmasa bile, saldırının Rusya’nın izni ve koordinasyonunda Esad güçleri tarafından, Türkiye’nin İdlib konusunda üstlenmiş olduğu yükümlülükleri (HTS örgütünü bölgeden çıkarmak) yerine getirmediğı gerekçesiyle gerçekleştirildiğı gözükmektedir. Rusya, Türkiye’nin tek saldırıda çok sayıda askerini kaybetmesinin ortaya çıkardığı infialle İdlib ve Halep bölgelerine silahlı insansız hava araçları, Türkiye içinden Obüs atışları ve yine

sınır çizgisinden F-16 uçakları ile Esad güçlerine yönelik başlattığı saldırılara üç gün göz yummuştur. Türk askerlerine yönelik saldırıdan üç gün sonra Rus Savunma Bakanlığı 1 Mart 2020’de “Suriye İdlib hava sahasını kapattıktan sonra, Türk uçaklarının güvenliğini garanti edemeyiz” açıklamasında bulunmuştur (Sputnik Türkiye, 2020). Bu açıklamanın zamanlamasının, Rusya’nın Türk ordusuna üç gün Esad mevzilerini bölgede ateş altına almasına izin vererek Ankara’nın karşılaştığı infialiyi azaltmayı, böylece Türkiye’nin tekrar, tek seferde karşılaştığı şiddetli saldırı sonucu, ABD/NATO eksenine hızlı bir kayış yapmasını önlemeyi amaçladığı söylenebilir. Bu da sonuç olarak Rusya’nın Suriye sorununa ilişkin tutumu ve davranışlarında birçok açıdan Moskova’nın büyük güç anlayışını koruma ve daha da güçlendirilme hedefinin parçası olduğu fikrinin geçerliliğini düşünmeye itmektedir.

SONUÇ

Uluslararası ortamın ortak düzenleyici kurallarının ve kurumlarının eksikliği devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde sahip oldukları gücü ön plana çıkarmaktadır. Gücü esas itibariyle bir devletin korunaklı sınırları içerisinde istediğinde kullanabileceği her türlü materyal ve materyal olmayan kaynakların toplamı oluşturur. Coğrafyanın bu anlamda II. Dünya Savaşı sonuna kadar en önemli güç unsuru olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. ABD savaş teknolojilerinin henüz kendi kıtasına ulaşmadığı veya sınırlı etkide bulunabildiği II. Dünya Savaşı sonuna kadar kendisini güvende hissettiyse, Rusya da sırtını ‘ulaşılmaz’ soğuk kuzey kutbuna yaslayarak güçlenmiştir. Bu yaslanma ile doğal olarak Rusya için tarihsel olarak genişleme yönü Güney, Doğu ve Batı doğrultusunda olmuştur. Rusya Batı yönünde daha az olmak üzere, karşısına daha güçlü devletler çıkana kadar veya onlara karşı savaş alanında galip geldiği ölçüde Güney ve Doğu yönünde büyümüştür. Bu kıtasal hacimde büyüklük sayesinde II. Dünya Savaşı’nı da kazanarak ABD ile birlikte en büyük iki güçten biri olmayı başarmıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılması Rusya’nın gücünde bir azalmaya yol açsa da, dağılan bir süper gücün coğrafyasının büyük kısmına yerleşik olması ve askeri mirasını devralması onu hala büyük güç olarak tutmuştur. Bunların sayesinde Rusya için devletler arası doğrudan bir savaşta güvenlik endişesi duyması sadece, bu tehdidin kendisi gibi nükleer silahlara sahip büyük güçler tarafından yapılması durumunda mümkün görünmektedir. Olumsuzlukları yanında geniş coğrafyası Rusya’ya diğer büyük güçlere karşı caydırıcılık kabiliyetini yüksek bir düzeyde tutmasını sağlamaktadır.

Ancak Rusya, kendisine yönelik geleneksel yani doğrudan devletlerin oluşturabileceği askeri tehditleri engelleme kabiliyetine sahip olsa da terörizm, etnik ayrılıkçılık ile ekonomik ve

siyasal sorunlar gibi geleneksel olmayan birçok güvenlik tehdidine de açık bir konumdadır. Siyasal, ekonomik ve teknolojik açıdan Rusya'dan daha gelişmiş olan özellikle Batılı büyük güçlerin globalleşmeyle birlikte doğal olarak sürekli yayılmasını Moskova kendisi için tehdit olarak görmektedir. Dolayısıyla Rusya bu tehditleri önce yakın çevresinde sonra da uzak çevresi olan Suriye'de geleneksel ve geleneksel olmayan çok sayıda aracı kullanarak ve aynı zamanda kendi haklılığını global düzeyde çeşitli ideolojik söylemlerle de destekleyerek engellemeye çalışmaktadır. Rusya'nın buna kalkışması ancak kendisinin büyük güç olduğuna inanması ile mümkün olabilecek bir duruma işaret eder.

Rusya'nın Sovyetler Birliği dağıldıktan hemen sonra başlayan ve bugüne kadar çeşitli evrimler geçiren yakın çevreye ilişkin dış ve güvenlik politikaları anlaşılmadan, Suriye ve Libya politikalarını analiz etmek eksik kalır. Rusya'nın yakın çevrede izlemiş olduğu dış, güvenlik ve hatta başta enerji taşımacılığı olmak üzere ekonomik/ticari politikaları, kendisine muhatap aldığı bölge dışı devlet ve yapılar (ABD ve AB) dikkate alındığında, doğrudan Moskova'nın büyük güç anlayışını devamlı kılma ve arttırma çabasına işaret eder. Rusya'nın yakın çevrede başka büyük güçlere karşı elde edeceği başarı veya başarısızlık, onun uzak çevrede aynı anlayışın başarı veya başarısızlığının nedeni ve sonucu olmuştur.

Çalışmanın da ortaya koyduğu gibi Rusya yakın çevrede büyük güçlere karşı başarısız olsa idi, uzak çevre olan Suriye de kendisine zemin bulmakta oldukça zorlanabilirdi. Çalışmada görüldüğü gibi, Rusya, Ukrayna'ya yönelik ekonomik ve askeri müdahaleleri karşısında Batılı devletlerin Moskova'yı izole etme ve ambargo uygulamalarına direnmiş, bunda da başarılı olmuştur. Batılı devletlerin Rusya'nın yakın çevresinde meydana gelen Renkli Devrimlere yönelik desteğine Moskova sert ve yumuşak güç unsurlarıyla cevap vererek, yaptırımlarını etkisiz kılmıştır. Örneğin, Sovyetler Birliği döneminden kalma enerji boru hatları ile sağladığı enerji arzında Moskova'nın tercihlerine aykırı davranan Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelere karşı fiyat arttırma ve akışı kesme yöntemini kullanırken, Ermenistan gibi olumlu pozisyon belirleyenlere ucuz fiyattan enerji sağlamıştır. Rusya Yakın Çevresinde büyük güç kimliğini diğer büyük güçlere rağmen askeri müdahalelerle de pekiştirme yoluna gitmiştir. Rusya sert güç olarak daha 1990'ların başında Abhazya ve Güney Osetya ile Tiflis yönetimi arasında devam eden silahlı çatışmaları durdurmak amacıyla Gürcistan'a yerleştiği 7 askeri üssü kapatmamak için uzun süre direnmiştir. Rusya'nın tercihlerine her zaman olumlu yaklaşan Ermenistan'a ise askeri üs yerleştirerek ve ucuz fiyattan silah sağlayarak Erivan'ın Bakü ile girdiği Dağlık Karabağ Savaşı ve devam eden sorunda Azerbaycan karşıtı bir tutum sergilediğini dolaylı

yöntemlerle sergilemiş oldu. Rusya'nın hem Gürcistan hem de Azerbaycan'a karşı almış olduğu pozisyonlar bu iki ülkenin güvenlik sorunlarına doğrudan müdahil olarak esas itibariyle Tiflis ve Bakü yönetimlerinin Batı merkezli büyük güçlere yönelmelerini ve onların NATO gibi askeri ittifak sistemlerine üye olmalarını önlemeyi amaçlamıştır.

Rusya büyük güç konumunu Batılı büyük güçlerin desteğini alan Gürcistan ile 2008'de savaşa girerek ve 2014'de de Rusça konuşan Doğu Ukrayna toplumunu silahlı ayaklanmaya kışkırtarak ve nihayet Kırım'ı ilhak ederek yeniden ve daha güçlü biçimde dile getirmiştir. Özellikle Rusya'nın Ağustos 2008'de Gürcistan ile giriştiği savaş, Kırım'ın ilhakı ve Doğu Ukraynalıları Kiev'e karşı kışkırtması doğrudan Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği sürecini ve AB ile geliştirmek istedikleri daha sıkı ekonomik ve siyasi iş birliğini çıkmaza sürüklemeyi amaçlamıştır. Diğer ifade ile Rusya bu davranışları ile kendisine rakip gördüğü Batılı büyük güç yayılmasını engelleme amacı gütmüştür. Bunu yaparak Rusya, rakibi olan Batılı Büyük Güçlerin birlikteliklerini temsil eden NATO ve AB içinde, en azından eski Sovyet topraklarına yönelik, oydaşı ihtimalini en azından görünür bir geleceğe kadar ortadan kaldırmıştır. Rusya Yakın Çevresinde 2015 yılına kadar sergilediği büyük güç gösterisini, askeri araçlar kullanarak 'kozmetik' kıtasal bir Rus dış politika söylemi olan Avrasyacılık, ayrıcalıklı etki alanı kabulü, Uluslararası Hukukun temel ilkeleri olan devletlerin egemenliği/iç işlerine karışmama- egemen demokrasi- ilkelerini global düzeyde sürekli savunarak sürdürmüştür. Hatta Rusya'nın Ukrayna'da etnik grupları kışkırtarak kendine yer açma çabası ve egemen bir devletin toprağını ilhakı/işgali sürecinde, II. Dünya Savaşı sırasında Batı ile birlikte Nazizm'e karşı verdiği mücadeleye atıfla, Ukrayna'daki Moskova yanlısı güçler 'Ukraynalı Faşistlere' karşı savaştıkları iddiasında dahi bulunmuşlardır.

Büyük Güç olarak Rusya Yakın Çevresinde diğer büyük güçleri test etmiş ve bu testten de kendi statüsünü daha da güçlü bir zemine oturtarak çıkmıştır. Rusya'nın 2010'da başlayan Arap Baharına genel olarak olumsuz tavrına rağmen müdahale konusunda Eylül 2015'de Suriye'ye asker gönderene kadar beklemesinin temel nedeni, Moskova'nın Yakın Çevresinde bahsedilen testin sonucunu, yani başarısını, görmek istemesidir. Rusya'nın Yakın Çevresinde elde ettiği bu başarıyı benzer askeri ve egemenlik söylemleri ile uluslararası terörizme karşı savaş verdiği iddialarını ileri sürerek Eylül 2015'de asker gönderdiği Suriye'de tekrar etmiştir. Daha Suriye'ye asker gönderdiği ilk günden itibaren uluslararası terörizme karşı mücadele çerçevesinde Daeş yerine Suriye Muhalefetine ve ona destek veren NATO üyesi Türkiye'ye karşı askeri güç kullanmıştır. Rusya bu davranışı ile esas itibariyle Türkiye ve Batılı büyük

güçlerin iktidarda olmasını istemedikleri Esad rejimini iktidarda tutmaya çalışmış, Şam'ın etki alanını genişletmek için mücadele etmiştir.

Diğer yandan Rusya, Batı ittifakı içinde var olan çatlağı daha da derinleştirir nitelikteki ABD destekli 2016'da Türkiye'deki darbe girişimini kendi büyük güç konumunu destekler yönde kullanmayı da bilmiştir. NATO üyesi Türkiye ile ABD arasında derinleşen ayrışmayı gören Rusya, bunu Ankara'ya hem Suriye'de etki alanı açarak hem de stratejik nitelikli hava savunma silahı satarak kendi avantajına kullanmayı başarmıştır. Açıktan itiraf etmese de Rusya, Suriyeli mülteciler sorununu hem Esad rejiminin devamına katkı sağlayacak şekilde hem de doğrudan özellikle rakip gördüğü AB'yi içeriden zayıflatacak biçimde büyük güç konumunu güçlendirecek bir araç olarak kullanmaktadır. Rusya Suriyeli mültecileri jeopolitik bir araç olarak kullanırken hem AB üyeleri içinde Birliğin geleceğine şüpheyile bakan aşırı sağın yükselişine katkı sağlamış hem de Türkiye ile NATO ve AB arasındaki ilişkilerin aynı sorun üzerinden daha da gerilmesine zemin hazırlamıştır. Rusya halihazırda hem İdlib'de sıkışan ve sayıları 3 milyonu bulan Suriyeli yerlerinden edilmiş insanların mülteci durumuna düşürülmeleri hem de NATO üyeliği devam eden ve uzun menzilli hava savunma sistemine sahip olmayan, ancak Suriye'nin Kuzey ve Batı bölgelerinde çeşitli kontrol alanları verdiği, Ankara'ya karşı önemli stratejik fırsatlar elde etmiştir. Bu fırsatları Moskova, Ankara-ABD/Batı ilişkilerini düzelmeye eğilimine girdiği noktada kullanabilme ve tekrar zor bir sürece sokma avantajına sahip görünmektedir.

Kaynakça

- Alcaro, R. (2014). *The Case for Gradualism Against Russia*, 07.04.2014. <https://nationalinterest.org/commentary/the-case-gradualism-against-russia-10199> (Erişim tarihi: 18.02.2019).
- Anadolu Ajansı (2018). “İdlib'de silahsız bölge kararı”. 17.09.2018. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/idlibde-silahsiz-bolge-karari/1257024> (Erişim tarihi: 27.03.2020).
- Anadolu Ajansı (2019a). “Barış Pınarı Harekâtı başladı”. 09.10.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/baris-pinari-harekati-basladi/1607139> (Erişim tarihi: 27.03.2020).
- Anadolu Ajansı (2019b). “Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında mutabakat muhtırası imzalandı”. 22.10.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-rusya-federasyonu-arasinda-mutabakat-muhtirasi-imzalandi/1622980> (Erişim tarihi: 27.03.2020).
- Anadolu Ajansı (2019c). “S-400 sevkiyatının birinci grubu tamamlandı”. 25.07.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/s-400-sevkiyatinin-birinci-grubu-tamamlandi/1541353> (Erişim tarihi: 27.03.2020).

Anadolu Ajansı (2019d). “S-400 sisteminin ikinci bataryalarının intikali tamamlandı”. 15.09.2019. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/s-400-sisteminin-ikinci-bataryalarinin-intikali-tamamlandi/1584130> (Erişim tarihi: 27.03.2020).

Aydın, M. (2001). “İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye: 1939-1945”. Baskın Oran (Ed.). Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt I. 1. Baskı. İstanbul: İletişim. 399-476.

Aydoğan, B. ve Turan, İ. (2020). “Göçmenler Avrupa yolunda: Türkiye kapıları neden açtı?”. 04.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/siginmacilar-avrupa-yolunda/gocmenler-avrupa-yolunda-turkiye-kapilari-neden-acti/1754700> (Erişim tarihi: 27.03.2020).

Balanche, F. (2018). “Sectarianism in Syria’s Civil War”. The Washington Institute for Near East Policy. <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/SyriaAtlasCOMPLETE-3.pdf> (Erişim tarihi: 11.07.2019)

Balanche, F. (2020). “Latest Battle for Idlib Could Send Another Wave of Refugees to Europe”. The Washington Institute. 10.02.2020. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/latest-battle-for-idlib-could-send-another-wave-of-refugees-to-europe> (Erişim tarihi: 15.08.2020).

BBC (2020). “İdlib saldırısı: 33 Türk askeri hayatını kaybetti, Suriye'deki hedefler vuruldu”. 28.02.2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51669820> (Erişim tarihi: 15.08.2020).

Christie, E. H. (2015). “Sanctions after Crimea: Have they worked?”. 13.07.2015. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2015/07/13/sanctions-after-crimea-have-they-worked/index.html> (Erişim tarihi: 13.09.2020).

Çam, Ö. T. (2020). “Türkiye ve Rusya İdlib'de ateşkes üzerinde anlaştı”. 05.03.2020. <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/turkiye-ve-rusya-idlibde-ateskes-uzerinde-anlasti/1756201> (Erişim tarihi: 09.05.2020).

Demirtepe, M. T. ve Erdoğan, İ. (2013). “Bölgesel Çıkarlar ve Küresel Hedefler Odağında Şanghay İşbirliği Örgütü”. M. Turgut Demirtepe ve Güner Özkan (der.), *Uluslararası Sistemde Orta Asya: Dış Politika ve Güvenlik*, Ankara: USAK. 83-103.

Deutsche Welle (2014). “Ukraine's forgotten security guarantee: The Budapest Memorandum”. 05.12.2014. <https://www.dw.com/en/ukraines-forgotten-security-guarantee-the-budapest-memorandum/a-18111097> (Erişim tarihi: 17.08.2018).

Deutsche Welle (2018). “Afrin'e "Zeytin Dalı Harekati" başladı”. 20.01.2018, <https://www.dw.com/tr/afrine-zeytin-dali-harekat%C4%B1-ba%C5%9Fad%C4%B1/a-42236447> (Erişim tarihi: 13.09.2020).

Deutsche Welle (2020a). “UN approves extension of cross-border aid to Syria”, 11.07.2020. <https://www.dw.com/en/un-approves-extension-of-cross-border-aid-to-syria/a-54142001> (Erişim tarihi: 13.09.2020).

De Young, K. (2020). “U.N. Security Council approves limited humanitarian aid to Syria in contentious vote.” 12.07.2020. https://www.washingtonpost.com/national-security/un-security-council-approves-limited-humanitarian-aid-to-syria-in-contentious-vote/2020/07/11/8fc673c6-c3c4-11ea-9fdd-b7ac6b051dc8_story.html (Erişim tarihi: 13.09.2020).

Euronews (2019). “Türkiye F-35'in parça üretiminden çıkarıldı”. 24.07.2019. <https://tr.euronews.com/2019/07/24/turkiye-f-35-in-parca-uretiminden-cikarildi> (Erişim tarihi: 13.09.2020).

Evans, D. (2019). “Turkey's plan to settle refugees in northeast Syria alarms allies”. Reuters. 08.10.2019. <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-refugees-graphi/turkeys-plan-to-settle-refugees-in-northeast-syria-alarms-allies-idUSKBN1WN28J> (Erişim tarihi: 23.11.2019).

- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). "Ortadoğu'yla İlişkiler". İçinde Baskın Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I. 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları. 194-204.
- Foreign Policy Concept. (2013). "Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation". 18.02.2013, http://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/122186?p_p_id=101_INSTANCE_CptICk6BZ29&_101_INSTANCE_CptICk6BZ29_languageId=en_GB (Erişim tarihi: 03.05.2017).
- Foreign Policy Concept. (2016). "Foreign Policy Concept of the Russian Federation", 30.11.2016, http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=en_GB (Erişim tarihi: 03.05.2019).
- "Foreign Policy Conception of The Russian Federation (1993)". İçinde Andrei Melville ve Tatiana Shakleina (der.). *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. 2005. Budapest: Central European University Press. 27-64.
- Gaub, F. ve Popescu, N. (July 2018). "The Soviet Union in the Middle East: an Overview". İçinde Nicu Popescu and Stanislav Secieru (der.). *Russia's Return to the Middle East: Building Sandcastles?*. EU Institute for Security Studies. Paris: Chaillot Papers. 13-20, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_146.pdf (Erişim tarihi: 03.01.2020).
- Hürriyet (2017). "S-400 anlaşması Ankara'da imzalandı". 29.12.2017. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-s-400-anlasmasi-ankarada-imzalandi-40693982> (Erişim tarihi: 25.08.2018).
- Kasım, K. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Kozhanov, N. (2017a), "Russian Foreign Policy in the Middle East: New Challenge for Western Interests?". İçinde Daniel S. Hamilton and Stefan Meister (der.). *The Russia File: Russia and the West in an Unordered World*. Washington, DC: Center for Transatlantic Relations. 101-125.
- Kozhanov, N. (February 2018). *Russian Policy Across the Middle East: Motivations and Methods. Research Paper. Russia and Eurasia Programme*. The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, London. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-02-21-russian-policy-middle-east-kozhanov.pdf> (Erişim tarihi: 07.09.2020).
- Kreutz, A. (2007). *Russia in the Middle East: Friend or Foe?*. London: Praeger Security International.
- Kuzio, T. ve D'anieri, P. (2018). "The Sources of Russia's Great Power Politics: Ukraine and the Challenge to the European Order." Bristol: E-International Relations. <https://www.e-ir.info/publication/the-sources-of-russias-great-power-politics-ukraine-and-the-challenge-to-the-european-order/> (Erişim tarihi: 21.09.2020).
- Larsen, H.B.L. (2014). "Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU and Russia after 2014", Report 2014:18, Copenhagen: DIIS, Danish Institute for International Studies. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/rp182014_lindboe_nato_forweb.pdf (Erişim tarihi: 07.09.2018).
- Lenin, V. I. (1998). *Ulusların Kaderini Tayin Hakkı*. Muzaffer Erdost (Çev.). Ankara: Sol.
- Levy, J.S. (1983). *War in the Modern Great Power System*, Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Mankoff, J. (2009), *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. New York: Rowman and Littlefield.

Marantz, Paul J. (1997). “Neither Adversaries Nor Partners: Russia and the West Search for a New Relationship”. İçinde Roger E. Kanet ve Alexander V. Kozhemiakin (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, London: Macmillan.

Morillas, P., Sanchez-Montijano, E. ve Soler, E. (der.) (2015). *Europe and the Refugee Crisis: 10 side-effects*. CIDOB. Colleccion Monografias. Barcelona: November 2015. https://www.cidob.org/en/content/download/62570/1948315/version/25/file/europe_and_the_refugee_crisis_10_side-effects_pol_morillas%2C_elena_sanchez-montijano_and_eduard_soler_%28coords.%29.pdf (Erişim tarihi: 26.08.2020).

Orhan, O. (2017). “Astana zirvesi kalıcı çözümün yol haritası olabilir”. 31.01.2017. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/astana-zirvesi-kalici-cozumun-yol-haritasi-olabilir/738402> (Erişim tarihi: 12.11.2018).

Özkan, G. (2012). *Spoils of a War: Impact of Georgia-Russia War on Russian Foreign and Security Policies in the 'Near Abroad*. Akademik Bakış, Kış. Cilt 6, Sayı 11. 35-64.

Özkan, G. (2019). “Arap Baharı ve Sonrasında Ortadoğu’ya Yönelik Rusya’nın Dış Politikası”. İçinde Orhan Battır ve Cüneyt Özşahin (der.), *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu: Kuram ve Siyaset*. Ankara: Nobel. 207-242.

Pawlak, J. ve Croft, A. (2013). “Ukraine's Yanukovich vetoes EU push to save trade deal.” 29.11.2013. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-eu/ukraines-yanukovich-vetoes-eu-push-to-save-trade-deal-idUSBRE9AR0CL20131129> (Erişim tarihi: 05.12.2015).

Popescu, N. ve Secieru, S. (der.) (2018). *Russia’s Return to the Middle East: Building Sandcastles?*. EU Institute for Security Studies. Paris: Chaillot Papers. <https://www.iss.europa.eu/content/russia%E2%80%99s-return-middle-east-building-sandcastles> (Erişim tarihi: 19.01.2019).

Primakov, P. (2009). *Russia and the Arabs: Behind the Scenes in the Middle East from the Cold War to the Present*. New York: Basic Books.

Putin, V. (2007). “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”. Munich. 10.02.2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (Erişim tarihi: 13.12.2007).

Putin, V. (2012). “Russia and the Changing World”. Moskovskiye Novosti. 27.02.2012, <http://russiaprofile.org/politics/54998.html> (Erişim tarihi: 09.09.2015).

Radin, A. ve Rich, C. (2017). “Russian Views of the International Order”. Santa Monica: RAND Corporation. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1800/RR1826/RAND_RR1826.pdf (Erişim tarihi: 21.09.2020).

Rettman, A. (2014). “Germany ready to reinforce Nato-Russia borders”, 31.03.2014, <https://euobserver.com/foreign/123685> (Erişim tarihi: 16.11.2017).

Roshwald, A. (2001). “Ethnic Nationalism and the Fall of Empires: Central Europe, Russia and the Middle East, 1914–1923”. London: Routledge.

Smith, B. (2016). Russian Foreign and Security Policy. House of Commons Library. Briefing Paper. Number CBP 7646. 05.07.2016. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7646/CBP-7646.pdf> (Erişim tarihi: 19.07.2019).

SNHR (2020). “Russia and China’s Arbitrary Veto Use 16 Times Contributed to Killing Nearly a Quarter of a Million Syrians, the Arrest of Nearly 150,000 Others, and the Spread of Impunity. The Syrian Network for Human Rights (SNHR)”, 17.07.2020. <http://sn4hr.org/blog/2020/07/17/55263/> (Erişim tarihi: 06.09.2020).

Souleimanov, E.A. (2017). “The North Caucasus Insurgency: Dead or Alive?”. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press.

https://www.researchgate.net/publication/315846272_THE_NORTH_CAUCASUS_INSURGE_NCY_DEAD_OR_ALIVE (Erişim tarihi: 21.09.2020).

Sputnik Türkiye (2016). “Cerablus'a Fırat Kalkanı operasyonu: Türk tankları Suriye'de”. 24.08.2016. <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201608241024521474-cerablus-operasyon-koalisyon-tsk-isis/> (Erişim tarihi: 01.09.2020).

Sputnik Türkiye (2019a). “Rusya: Türkiye'yle Su-35 ve Su-57 jetlerinin teslimatını görüşüyoruz”. 28.08.2019. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201908281040024060-rusya-turkiyeye-su-35-ve-su-57-jetlerinin-teslimatini-gorusuyoruz/> (Erişim tarihi: 01.09.2020).

Sputnik Türkiye (2019b). “Rusya: Türkiye'ye Su-35 ve Su-57 sevkiyatına hazırız.” 18.11.2019. <https://tr.sputniknews.com/savunma/201911181040645489-rusya-turkiyeye-su-35-ve-su-57-sevkiyatina-haziriz/> (Erişim tarihi: 01.09.2020).

Sputnik Türkiye (2020). “Rusya Savunma Bakanlığı: Suriye İdlib hava sahasını kapattıktan sonra, Türk uçaklarının güvenliğini garanti edemeyiz”. 01.03.2020. <https://tr.sputniknews.com/rusya/202003011041513154-rusya-savunma-bakanligi-suriye-idlib-hava-sahasini-kapattiktan-sonra-turk-ucaklarinin-guvenligini/> (Erişim tarihi: 01.09.2020).

Steinberg, M. D. ve Riasanovsky, N. V. (2011). *Rusya Tarihi*. Figen Dereli (Çev.). İstanbul: Inkilap.

Strosski, P. ve Sokolsky, R. (2017). *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*. Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace.

Şimşek Özkan, E. (2017). Türkiye Rusya İlişkileri, içinde Sertif Demir, Poyraz Gürson, Ayça Eminoğlu, *Türk Dış Politikası: Aktörler, Krizler, Tercihler, Çözümler*. Barış, Ankara, s. 282-331

Şimşek Özkan, E. (2019). “ABD İle Stratejik Birliktelikten Rusya İle Çok Boyutlu Stratejik Ortaklığa: Yeni Dünya Düzeni ve Ertesinde Türkiye ABD İlişkiler ve Rusya (1991-2018)”. İçinde Sertif Demir, Ayça Eminoğlu (der.). *Türk Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi*, Barış, Ankara, s. 611-658.

Tellal, E. (2001). SSCB'yle İlişkiler. İçinde Baskın Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I. 1. Baskı. İstanbul: İletişim. 499-521.

Trenin, D. (July 2018). “What drives Russia's Policy in the Middle East?” İçinde Nicu Popescu ve Stanislav Secieru (der.). *Russia's Return to the Middle East: Building Sandcastles?*. EU Institute for Security Studies. Paris: Chaillot Papers. 21-27, <https://www.iss.europa.eu/content/russia%E2%80%99s-return-middle-east-building-sandcastles> (Erişim tarihi: 19.01.2019).

UNHCR (2020). “Global Trends: Forced Displacement 2019”. 18.06.2020, <https://www.unhcr.org/be/wp-content/uploads/sites/46/2020/07/Global-Trends-Report-2019.pdf> (Erişim tarihi: 02.09.2020).

UNSC (2020). “United Nations Security Council, Resolution 2533 (2020)”, adopted by the Security Council on 11 July 2020, S/RES/2533 (2020), Distr.: General. 13.07.2020. https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2533.pdf (Erişim tarihi: 02.09.2020).